

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÝCH STUDIÍ

Diplomová práce

Bc. Věra Vavřinová

Bezbariérovost území pro potřeby uživatele s těžkým zrakovým postižením

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, s použitím informačních zdrojů, jež jsou uvedeny v seznamu bibliografických citací.

V Olomouci dne

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Bc. Veronice Růžičkové, Ph.D. za pomoc, vstřícný přístup a odborné rady při vedení naší diplomové práce. Poděkování patří taky vsetínské odbočce Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakým, především za jejich ochotnou spolupráci a cenné informace o bezbariérové úpravě města Vsetín.

OBSAH

ÚVOD	6
1 Zrakové postižení	8
1.1 Klasifikace zrakového postižení	8
1.1.1 Medicínská klasifikace	8
1.1.2 Klasifikace dle skupin poruch zraku.....	10
1.1.3 Speciálněpedagogická klasifikace.....	11
2 Vliv zrakového postižení na jedince	13
2.1 Kompenzační činitele	13
2.1.1 Nižší kompenzační činitele	13
2.1.2 Vyšší kompenzační činitele.....	15
2.2 Důsledky zrakového postižení	17
3 Prostorová orientace a samostatný pohyb	20
3.1 Vymezení a význam POSP	21
3.2 Oblasti nácviku POSP	23
3.3 Pomůcky pro POSP.....	27
4 Bezbariérovost území pro potřeby uživatele s těžkým zrakovým postižením	34
4.1 Cíl praktické části	35
4.2 Výzkumné šetření	35
4.3 Místo realizace	37
5 Vlastní realizace šetření	39
6 Výsledky výzkumného šetření	41
6.1 Výsledky pozorování	41
6.2 Výsledky rozhovorů.....	61
7 Diskuze	69

8 Doporučení pro praxi	73
ZÁVĚR	74
Seznam bibliografických citací	76
Seznam použitých zkratk	81
Seznam obrázků	82
ANOTACE	86

ÚVOD

Dnešní moderní doba nabízí spoustu možností a příležitostí, které by měly být dosažitelné pro všechny jedince bez výjimky. To, že se vzděláváme, získáváme informace, pracujeme, navazujeme nové kontakty či se pohybujeme a orientujeme v prostředí bez potíží, bereme jako intaktní společnost za samozřejmé. Avšak ne všichni mají takové štěstí. Pro osoby se zrakovým postižením mohou být některé oblasti obtížněji dosažitelné z důvodu nemožnosti získávat informace zrakovou cestou.

Diplomová práce se zaměřuje na bezbariérovost území pro potřeby uživatele s těžkým zrakovým postižením. I když je mnoho důležitých oblastí, které činí osobám se ztrátou zraku obtíže, zaměříme se na úzké téma, kterým je právě zmíněná bezbariérovost a problematika prostorové orientace a samostatného pohybu. Všechny aspekty životních oblastí a sfér jsou však velmi úzce propojeny, proto nelze prostorovou orientaci a samostatný pohyb zcela samostatně vyčlenit. Tuto skutečnost zjistíme po přečtení teoretického rámce diplomové práce. Čtenářům budou nabídnuty informace, které mají za cíl seznámit s klíčovými aspekty týkajícími se problematiky zrakového postižení. Kromě klasifikace, na kterou se lze podívat z více úhlů pohledu, popíšeme, jak zrakové postižení ovlivňuje své nositele a s jakými důsledky se tito jedinci musí denně potýkat. Aby osoby se zrakovým postižením alespoň z části nahradili chybějící zrakové vnímání, jsou odkázáni na využití kompenzačních pomůcek a bystrosti svých zbylých smyslů. Zmíněnou provázanost prostorové orientace a samostatného pohybu s dalšími oblastmi vnímáme právě v podstatě a nutnosti kompenzace chybějícího zraku, jelikož je potřeba orientovat se a cítit se bezpečně nejen při pohybu venku nebo ve městě, ale taktéž v soukromí, v pracovním prostředí či ve škole. Klíčová kapitola pojednávající o prostorové orientaci a samostatnému pohybu osob se zrakovým postižením představí základní význam a oblasti diskutované problematiky a především popíše pomůcky, které svými vlastnosti nahrazují chybějící zrak a pomáhají jedincům cítit se bezpečněji.

V praktické části diplomové práce se úžeji zaměříme na dané území, které budeme zkoumat právě v kontextu bezbariérových prvků usnadňující prostorovou orientaci a samostatný pohyb osobám se zrakovou ztrátou. Ve spolupráci se Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých se pomocí kvalitativních metod zaměříme na potřebné informace, které nám pomohou lépe proniknout do zkoumané problematiky s cílem zjistit úroveň

bezbariérovosti na daném území pro potřeby uživatele s těžkou ztrátou zrakového vnímání. Na zjištěné skutečnosti budeme následně reagovat případným návrhem, který povede ke zlepšení bezbariérové situace na zkoumaném území.

Dle našeho názoru je velmi důležité, aby všichni lidé měli stejné možnosti a příležitosti bez ohledu na svůj handicap. Bezbariérovou úpravu území pro lepší orientaci a zvýšení samostatnosti osob se zrakovým postižením vnímáme jako jednu z cest, jak zajistit dostupnost nejen informací, ale taky služeb na rovnoprávném základě s intaktní společností.

I. Teoretická část

1 Zrakové postižení

Zrakové vnímání hraje v životě člověka velmi důležitou roli. Prostřednictvím zraku si utváříme nejen představy o okolním světě, ale také podporujeme rozvoj pozornosti, paměti, myšlení či řeči (Slezáková in Baslerová, 2012). Cílem následující kapitoly je vymezit zrakové postižení a seznámit čtenáře s klasifikacemi nejen z oblasti lékařství, ale především z pohledu speciální pedagogiky.

Než přejdeme ke kategorizaci osob se zrakovým postižením, je třeba zdůraznit, že neexistuje jednotná terminologie, která by uceleně pohlížela na zrakové postižení, nýbrž se pohled na uvedenou problematiku liší dle rezortů. Pro snadnější pochopení si nejprve uvedeme, kdo osoba se zrakovým postižením je. Dle Ludíkové (2004, s. 7) se jedná o „*jedince, který trpí oční vadou či chorobou, kdy i po optimální korekci je zrakové vnímání narušeno do té míry, že mu činí problémy v běžném životě.*“ Sjednocená organizace nevidomým a slabozrakých (dále jen „SONS“) uvádí, že se jedná o „*jedince s různými druhy a stupni snížení zrakových schopností a poškození zraku ovlivňuje činnosti v běžném životě a běžná brýlová korekce již nepostačuje.*“ Definice SONS pokračuje tím, že problémy nastávají v prostorové orientaci, samostatném pohybu a komunikaci (<https://www.sons.cz/zrakovepostizeni>).

1.1 Klasifikace zrakového postižení

Nejen v české literatuře, ale i v německy psaných odborných publikacích se uvádí, že neexistuje klasifikace, která by sjednotila systém zrakového postižení. Pokud mluvíme o poškození oka a jeho nejvýznamnějších funkcí, obvykle se zaměříme na zrakovou ostrost, zorné pole či poruchy barevného vidění. V německé literatuře se dozvíme, že poškození se může objevit nejen v oku či na sítnici, ale také v oblasti zrakového nervu, zrakové kůry, popřípadě v celé síti zrakových drah v mozku (Walthes, 2005).

1.1.1 Medicínská klasifikace

Jako první si uvedeme medicínský pohled na danou problematiku. Při klasifikování zrakového postižení WHO v rámci desáté revize Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů se vychází dle oblasti postižení zrakového analyzátoru (Finková, 2011):

H00 – H06 nemoci očního víčka, slzného ústrojí

H10 – H13 onemocnění spojivek

H15 – H22 nemoci sklery, rohovky, duhovky a řasného tělesa

H25 – H28 onemocnění čočky

H30 – H36 onemocněn cévnatky a sítnice

H40 – H42 glaukom

H43 – H45 onemocnění sklivce a očního bulbu

H46 – H48 nemoci zrakového nervu a zrakových vad

H49 – H52 poruchy očních svalů, binokulárního pohybu, akomodace a refrakce

Dle lékařských publikací zaměřených na oftalmologii uvádí autorky Ludíková, Finková, Stejskalová (2013) klasifikaci dle Dotřelové, která definuje zrakovou ztrátu ze sociálně-zdravotnického hlediska, přičemž definuje ztrátu zraku jako pokles centrální zrakové ostrosti pod 6/18 na lepším oku s optimální korekcí. Na základě zorného pole a zrakové ostrosti vymezuje Dotřelová slabozrakost a nevidomost. Vymezení slabozrakosti je dle zmíněné autorky „*ireverzibilní pokles zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně*“ (Ludíková, Finková, Stejskalová, s.55). Dle našeho názoru je velmi praktické dělení slabozrakosti na lehkou (6/18 – 6/60 včetně) a těžkou (6/60 – 3/60 včetně). Nevidomost je dle Dotřelové vymezena jako „*ireverzibilní pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60 – světlocit*“ (Ludíková, Finková, Stejskalová, s. 56). Dále je rozlišena nevidomost praktická (pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60 – 1/60 včetně, binokulární zorné pole je menší než 10°, ale větší než 5° kolem centrální fixace), nevidomost skutečná (pokles centrální zrakové ostrosti pod 1/60 – světlocit, binokulární zorné pole 5° a méně i bez porušení centrální fixace) a nevidomost plná (světlocit s chybnou světelnou projekcí až do ztráty světlocitu). Kritérium zrakové ostrosti zohledňují pro srovnání i autoři Hycl a Valešová (2003) či Kuchynka (2000).

Walthes (2005) rozlišuje zrakové poškození na anteriorní a posteriorní. Anteriorní (neboli přední, čelní) poškození se týká oka, očních nervů, zrakové dráhy a místa Chiasma

Opticum představující zkřížení dráhy zrakových nervů. V případě posteriorního (neboli zadního) postižení mluvíme o poškození zrakové kůry.

1.1.2 Klasifikace dle skupin poruch zraku

Jednu z možností klasifikace zrakového postižení nabízí Květoňová-Švecová (2000), která se inspiroje oftalmologickou diagnostikou. Popisuje ztrátu *zrakové ostrosti, postižení zorného pole, okulomotorické problémy, obtíže se zpravováním zrakových informací a poruchy barvocitu* (Květoňová-Švecová, s. 18). Přiblížení jednotlivých kategorií nabízíme níže.

Pokud se zaměříme na ztrátu zrakové ostrosti, hovoříme o refrakčních vadách. Pro jedince může být náročné rozlišovat detaily, naopak jiným může činit problémy identifikovat velké předměty. Do kategorie refrakčních vad řadíme myopii (krátkozrakost), při které jedinec hůře vidí o dálky, a hypermetropii (dalekozrakost), která činí potíže ostře vnímat předměty na blízkou vzdálenost (Kimplová, Kolaříková, 2014).

Při postižení zorného pole je omezen prostor, který jedince vnímá. Mohou se objevit potíže v samostatném pohybu a prostorové orientaci, ale také snížení zrakové ostrosti, obtíže s diskriminací barev, zhoršené vidění za šera, popřípadě obtíže v adaptaci na změnu osvětlení (Ludíková, Finková, Stejskalová, 2013; Kimplová, Kolaříková, 2014).

Okulomotorické poruchy nastávají při poruše koordinace pohybu očí. Tyto problémy se objeví při sledování dráhy předmětu nebo při jeho prohlížení. Při prohlížení blízkého předmětu se mohou oči stáčet různými směry, popřípadě se objeví potíže při uchopování věcí nebo s přesně mířenými pohyby (Kimplová, Kolaříková, 2014; Finková, 2011).

V mozkové kůře a v oblasti zrakových center vznikají dle Finkové (2011) potíže se zpracováním informací získaných zrakovou cestou. Tvzení Finkové potvrzuje i Moravcová (2004). I přes nepoškozený zrakový nerv jedince obtížně zpracovává zrakové informace, nedokáže přesně identifikovat vnímaný předmět či jej vůbec nemusí zaznamenat. Finková (2011) tuto skupinu zrakového postižení nazývá korovou slepotou.

Poslední skupinou z klasifikace Květoňové-Švecové (2000) jsou poruchy barvocitu. Autorky Ludíková, Finková, Stejskalová (2013) vysvětlují, že čípky zajišťující barevné vidění ztrácí schopnost správně rozeznat konkrétní vlnovou délku z důvodu chybění či absence čípkových pigmentů. Jedinec s poruchou barvocitu buď není schopen identifikovat některou

z barev či barvu nevnímá vůbec. Totální barvoslepost však může upozorňovat na přítomnost jiného onemocnění.

Zmíněné oblasti doplňuje Moravcová (2004) o poruchy adaptace na tmou a oslnění, kterou lze dle autorky chápat jako neschopnost oka přizpůsobit se úrovni okolního osvětlení, tudíž oko ztrácí schopnost měnit práh citlivosti na světlo. Druhou kategorií, kterou autorka uvádí, představuje porucha citlivosti na kontrast.

1.1.3 Speciálněpedagogická klasifikace

Vzhledem k zaměření naší diplomové práce je pro nás velmi důležitá klasifikace dle speciálněpedagogické praxe, která se opírá o podklady medicínské. Dle Finkové (2011) je pro speciálního pedagoga nejen cenná informace o hodnotách týkajících se zorného pole a zrakové ostrosti, ale důraz přikládá i vzniku postižení a jeho charakteru, tzn. v jakém věku k postižení došlo nebo zda se jedná o vadu progresivní či nikoli.

Ludíková (in Valenta, 2014) se zaměřuje na klasifikaci podle stupně zrakového postižení a udává čtyři základní kategorie osob se zrakovým postižením. Jedná se o osoby nevidomé, osoby slabozraké, osoby se zbytky zraku a osoby s poruchou binokulárního vidění.

Pokud se podíváme do publikace Finkové, Ludíkové, Růžičkové (2007), dozvíme se, že osoby, které trpí nevidomostí, mají nejtěžší stupeň zrakového postižení. Nevidomost vnímají jako ireverzibilní pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60 – světlocit. Stejně jako medicínská klasifikace Dotřelové rozlišují autorky nevidomost praktickou, skutečnou a plnou. Podle doby vzniku u jedince rozlišujeme nevidomost vrozenou a získanou. Z pohledu etiologie jsou nejčastější příčiny dědičnost, porušení plodu v době gravidity, infekční choroby matky, ale také progresivní refrakčních vad, glaukom, katarakta, nádory, úrazy a další.

Specifickou kategorií jsou i osoby později osleplé, které doplňuje Růžičková (2006). Řadí se tu jedinci, kteří přišli o zrak po ukončení přípravy na povolání. Kvůli vzniklému zrakovému postižení jsou nuceni přehodnotit svou představu u budoucím povolání či společenské roli.

Slabozrakostí se míní orgánové postižení obou očí, které i po optimální korekci činí jedinci potíže (Finková, 2011). Finková (2011) se dále zaměřuje na etiologii a konstatuje, že příčiny se v podstatě shodují s etiologickými aspekty nevidomosti. Ke vzniku slabozrakosti

může dojít nejen v prenatálním období, ale také během dětství či dospívání. S tím souvisí i rozlišení slabozrakosti na vrozenou či získanou.

V rozmezí praktické slepoty a těžké slabozrakostí se dle Finkové, Ludíkové, Růžičkové (2007) nachází osoby se zbytky zraku.

Specifickou skupinou jsou i poruchy binokulárního vidění. Jedná se o schopnost prostorového vidění za předpokladu souhry obou očí, která se však vyvíjí až po narození a to ve třech fázích. Jedná se o fáze simultánního vidění, které představuje nejjednodušší vnímání obrazu na sítnicích obou očí, dále následuje fúze, při které se spojí vjemy obou očí do jednoho a nejdokonalejší formu představuje stereopse, kterou můžeme označit již za prostorové vidění. Až do 6 let se tato schopnost upevňuje a stabilizuje. Pokud se však binokulární vidění vyvíjí patologicky, dochází k poruchám jako je strabismus (šilhání) nebo amblyopie (tupožrakost).

Z výše uvedeného je zřejmá různorodost a pestrost zrakového postižení, přičemž si můžeme všimnout prolínání oblasti zdravotnictví a speciální pedagogiky. Jednotlivé kategorie zrakového postižení, zejména ty, které vychází ze speciálněpedagogické praxe, se liší nejen rozdílnou zrakovou ostroť, ale taky ovlivňují jedince svými dopady, kvůli kterým je nucen kompenzovat zrakové vnímání ostatními smysly či tyflopomůckami určenými pro potřeby osob se zrakovým postižením.

Oblast zaměřující se na kompenzaci nedostatečného zrakového vnímání a jednotlivé důsledky vyplývající ze zrakových vad jsou dle našeho názoru velmi důležitým tématem. Jelikož se jedná o problematiku, o kterou se speciální pedagogika zajímá, v následující kapitole více přiblížíme, jak zrakové postižení ovlivňuje život jedince a zaměříme se i na již zmíněné kompenzační činitele.

2 Vliv zrakového postižení na jedince

Prostřednictvím zrakové cesty získáváme z okolí až 90 % informací (Kochová, Schaeferová, 2015). Zrakové postižení ovlivňuje celou osobnost jedince a jeho důsledky se promítají do všech rovin života. Právě důsledkům, které s sebou zrakové postižení přináší, bude věnována následující kapitola. Aby osoby se zrakovým postižením tyto důsledky alespoň trochu zmírnili, učí se využívat kompenzační činitele, na které se taktéž zaměříme.

Již jsme si zmínili, že zrakové vnímání zaujímá v životě jedince velmi cenné místo. Dle Slezákové (in Baslerová, 2012) nabývá okolní svět pro jedince prostřednictvím vnímání subjektivní význam. Jelikož se zkušenosti a prožitky utváří ze smyslových vjemů proudících zvláště z vizuální oblasti, vzniká pro osoby se zrakovým postižením překážka v utvoření správných představ, rozvoji paměti, pozornosti, myšlení, řeči či emocionálně-volní sféry (Slezáková in Baslerová, 2012).

2.1 Kompenzační činitelé

Abychom se mohli zaměřit na důsledky zrakového postižení, je žádoucí si nejprve definovat kompenzační činitele. Jelikož osoby se zrakovým postižením nemohou přijímat informace zrakovou cestou, je důležité, především jedná-li se o vrozené zrakové postižení, rozvíjet již od útlého věku ostatní smysly tak, aby kompenzovaly nedostatečnost vizuálního vnímání (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007).

Kompenzační činitele lze rozdělit na nižší, kam řadíme hmat, sluch, čich, chuť, a na vyšší, do nichž řadíme zejména myšlení, pozornost, řeč či představivost (Růžičková, 2006). Aby představa o vnímaném předmětu byla co nejpřesnější, je vhodné užívat dva i více kompenzačních činitelů současně (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007).

2.1.1 Nižší kompenzační činitele

Sluchové vnímání přináší dle autorek Kimplové a Kolaříkové (2014) ve srovnání s ostatními smysly nejrychlejší informace o okolním světě, pomáhá při orientaci v prostoru a především upozorňuje na nebezpečí. Vágnerová (2008) doplňuje, že na základě častého a širšího využívání sluchu u osob se zrakovým postižením se stává sluch citlivější a diferencovanější. Cílem rozvoje sluchového vnímání jakožto kompenzačního činitele je naučit jedince se zrakovým postižením již od dětství nejen odhadnout vzdálenost a směr zdroje

zvuku, ale i odvrátit pozornost od okolního hluku, rozpoznat charakteristické zvuky či rozeznávat známé osoby dle hlasu nebo chůze (Kimplová, Kolaříková, 2014). Zmíněné autorky dále konstatují, že zrakové vjemy částečně nahrazuje i zvuková stránka řeči, proto je žádoucí naučit se vnímat i paralingvistické charakteristiky řeči, jako jsou rytmus řeči, výška tónu řeči, rychlost, plynulost, intonace a melodie, díky nimž jedinec se zrakovým postižením rozliší psychický stav komunikujícího, jeho vlastnosti nebo náladu.

Hmatové vnímání není dle Vágnerové (2008) u intaktního jedince dobře rozvinuto, zvláště pak ve smyslu získávání informací. V publikaci Kochové, Schaeferové (2015) se dozvídáme, že hmatové vnímání společně se zrakovým vnímáním má stejný cíl, a sice vytvořit v mozku obraz vnímaného předmětu. Dle autorek jsme schopni zrakem, ale stejně tak i hmatovou cestou vnímat tvar, velikost, vzdálenost, směr, trojrozměrnost či pohyb a klid předmětu. Pouze zrakem lze však ještě rozeznat barvu a pouze hmatem tvrdost, teplotu či váhu (Kochová, Schaeferová, 2015). Kimplová, Kolaříková (2014) i Kochová, Schaeferová (2015) se shodují, že pokud chceme u jedince se zrakovou vadou rozvíjet vnímání hmatem, je třeba postupovat pomalu a pozorně. Důležité je jedince naučit pomalý pohyb po kůži, protože tak se vnímání zpřesňuje. Pokud by jedinec vyvíjel příliš silný tlak, vznikl by nepřesný hmatový dojem. Kromě stimulace rukou se příkládá význam i hmatovému vnímání nohama, které pomáhá rozlišovat kvalitu, druh či změny povrchu, což jsou důležité informace při prostorové orientaci a samostatném pohybu (Kimplová, Kolaříková, 2014).

Ani čichové vnímání nepředstavuje pro intaktního jedince takový význam, jako pro osobu se zrakovým postižením. Stejně jako sluch, i čichové vnímání pomáhá jedinci s poškozením zraku orientovat se v prostoru, získávat informace o předmětech v jeho blízkosti či upozorní na případné nebezpečí, proto je velmi důležité i tento smyslový vjem systematicky rozvíjet (Kimplová, Kolaříková, 2014). Souhlasíme s Keblovou (1999), že výcvikem se čichové vnímání zpřesňuje a zjemňuje, a proto je jedinec se zrakovým postižením schopen vnímat i takové čichové podněty, které jsou pro běžnou populaci nerozpoznatelné. Důležitost rozvoje tohoto smyslu jakožto kompenzačního činitele spatřujeme i ve schopnosti rozeznat podněty, určit jejich původ, intenzitu a lokalizaci. Nemalý význam má i rozeznání škodlivých látek, jako jsou např. plyn, kouř, čpavek nebo benzín (Kimplová, Kolaříková, 2014).

Na chuťové vnímání se ve své publikaci zaměřuje Keblová (1999). Zmíněná autorka přikládá i tomuto smyslu nemalý význam a klade důraz na jeho rozvoj již od útlého věku. Pro osobu se zrakovým postižením je žádoucí naučit se rozlišit chuť libou a nelibou, orientovat se v chuti sladké, slané, kyselé, hořké či trpké. Z pohledu prevence je důležité naučit se rozeznat i chutě zdravého a zkaženého jídla. Kimplová, Kolaříková (2014) doplňují i motivační význam chuti, zejména v dětském věku.

2.1.2 Vyšší kompenzační činitele

Jedním z vyšších kompenzačních činitelů je pozornost. Plháková (2003, s. 77) definuje pozornost jako „*mentální proces, jehož funkcí je vpouštět do vědomí omezený počet informací, a tak ho chránit před zahlcením velkého množství podnětů*“. Autoři Říčan a Krejčířová (2006) uvádí, že pozornost ovlivňuje všechny psychické procesy a jejich kvalitu. Zrak poskytuje podnětovou stimulaci pozornosti, tudíž v případě zrakového postižení dochází ke snížení aktivity. Možnost, jak stimulovat pozornost spočívá v rozvoji již výše zmíněného hmatu, sluchu, ale také pohybu. Uvádíme i názor Vygotského (1983), který srovnává pozornost u nevidomé osoby a osoby bez zrakového postižení. Dle autora originalita pozornosti u jedince se zrakovým postižením spočívá ve schopnosti přecházet do sluchové či taktilní paměti, kdežto intaktní jedinec je rozptylován vizuálními podněty (Kimplová, Kolaříková, 2014).

Jeden z nejsložitějších kognitivních procesů je dle Plhákové (2003) myšlení. Skládá se z jednotlivých myšlenkových operací, jako jsou např. porovnávání, zobecňování či posuzování (Kochová, Schaeferová, 2015). Právě v těchto oblastech se projevují nedostatky u osob se zrakovým postižením. Tuto skutečnost doplňují Kimplová, Kolaříková (2014) a vysvětlují, že se myšlení u jedinců se zrakovým postižením vyznačuje konkrétností a objevují se i nedostatky s vyčleněním podstatných a nepodstatných znaků.

Mnohem více než intaktní osoby využívají jedinci se zrakovým postižením paměť. Právě paměť souvisí s prostorovou orientací a samostatným pohybem. Při orientaci si osoba se zrakovým postižením musí vybavit paměťové představy o známém prostoru nebo zkoumat okolí pomocí ostatních smyslů a tyto informace vyhodnotit do celkové představy známého místa. Tuto skutečnost potvrzuje i Plháková (2003) tvrzením, že paměť zaznamenává životní zkušenosti. Souhlasíme s tvrzením autorek Kimplové, Kolaříkové (2014), že kvalita uchování v paměti závisí na kvalitě osvojeného, na opakování a osobních zvláštностech. U osob se

zrakovým postižením je třeba klást důraz na časté opakování, aby nedošlo k zapomínání naučených paměťových obrazů. Při nácviku je kladen důraz na systematicklost a usměrňování správnosti zapamatovaných informací, které přichází sluchovým, hmatovým, čichovým nebo chuťovým vnímáním, přičemž se nejvíce rozvíjí paměť sluchová. Osobu se zrakovým postižením upozorňujeme na podstatné znaky, pomáháme pochopit podstatu pozorovaného a tím zajistíme plnější a přesnější představu (Keblová, 1996).

Představy můžeme jednoduše vymezit jako psychický proces, který ovlivňují mimo jiné i vědomosti, zkušenosti, podmínky výuky či výchovy, a také samotný charakter činnosti. U osob se zrakovým postižením mají velký význam představy hmatové, sluchové, čichové, chuťové, důležitost přikládáme ale i představám týkajících se motoriky a vlastního těla. Představy pomáhají dokreslovat informace o okolním světě, tudíž je žádoucí i tuto schopnost u jedinců se zrakovým postižením rozvíjet, jelikož se představy u těchto osob vyznačují tzv. zlomkovitostí. Zlomkovitost znamená, že ne vždy si všimáme podstatných detailů, tudíž představa některých předmětů nemusí být úplně stejná jako samotný předmět. Představivost lze rozvíjet prohlížením reliéfních obrázků, hmatem i sluchem, přičemž je cílem vytvoření co nejvěrnější představy a snížení možných zkreslených informací (Kochová, Schaeferová, 2015; Kimplová, Kolaříková, 2014). Pokud se zaměříme na představu samotného pohybu, dle autorů Elliota a Khana (2010) se prolíná až do představy jednání – tzn. že představu lze vyvolat pohybovou zkušeností či vzpomínkou.

Spolu s vnímáním, představami a myšlením je spojena i schopnost užívat jazyk, tedy řeč. Pro osoby se zrakovým postižením je užívání řeči mnohem důležitější než u osob vidících, jelikož se jedná o důležitý kompenzační činitel, který se odráží v oblasti socializace a spojuje tak jedince se zrakovým postižením s intaktním prostředím. Řeč slouží nejen k navázání kontaktu či k udržení pozornosti, ale také nahrazuje informace, které nelze získat s pomocí jiných smyslů (Kochová, Schaeferová, 2015; Kimplová, Kolaříková, 2014). Již od dětského věku je proto kladen důraz na rozvoj řeči a komunikace. Autorky Kimplová, Kolaříková (2014) zmiňují i oblast neverbální komunikace a konstatují, že vlivem absence zrakového kontaktu chybí i zpětná vazba. Objevují se chudší mimické projevy a nepřítomnost emočních výrazů. Vágnerová (2004) zmiňuje, že může docházet k užívání tzv. verbalismů, které vysvětluje jako užití pojmu, jehož obsah není osobě se zrakovým postižením zcela jasný.

Po vymezení nižších i vyšších kompenzačních činitelů si můžeme uvést, že obě kategorie se překrývají a vzájemně spolu souvisí. Pro osobu se zrakovým postižením se jedná o důležité oblasti, které je potřeba rozvíjet k zajištění spokojenějšího a plnohodnotnějšího života.

2.2 Důsledky zrakového postižení

Již v první kapitole jsme dle speciálně pedagogického hlediska vymezili osoby nevidomé, osoby slabozraké, osoby se zbytky zraku a osoby s poruchou binokulárního vidění. Mohli jsme si všimnout, že každá skupina osob se zrakovým postižením se vyznačuje odlišnou zrakovou ostrostí, která má vliv na utváření představ o okolním světě a využívání kompenzačních činitelů. Z toho důvodu popíšeme důsledky zrakového postižení pro každou kategorii samostatně.

Nevidomost znemožňuje jedinci získávat informace zrakovou cestou, tudíž je osoba odkázána na užití výše popsaných kompenzačních činitelů (Finková, 2011). Ludíková (in Valenta a kol., 2014) a Vítková (2004) se zaměřují i na oblast komunikace a popisují šestibodové Braillovo písmo, kterému obě autorky přikládají důležitý význam, především v oblasti vzdělávání. V dnešní době lze využít kromě bodového písma i tyflopomůcky. Jedná se o kompenzační pomůcky speciálně vyrobené pro potřeby uživatelů se zrakovým postižením. Ludíková (in Valenta a kol., 2014) i Finková (2011) uvádí oblasti, ve kterých lze tyto pomůcky využít. Jedná o oblast vzdělávání, prostorové orientace a samostatného pohybu (POSP), samoobsluhy a zájmových aktivit. Dalším důsledkem nevidomosti uvedeném v publikaci Finkové, Ludíkové, Růžičkové (2007) je narušení mobility. Aby se osoba s nevidomostí cítila bezpečněji, může využít nejen chůzi s bílou holí či s vodicím psem, ale také průvodcovské služby, které nabízí např. SONS a Tyflocentrum. Absence zraku se negativně odráží i při zvládnutí sebeobsluhy a pracovním uplatnění (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007).

Osoby se zbytky zraku jsou specifickou skupinou vlivem rozdílných možností využití zrakového vnímání. Stejně jako u nevidomosti je u jedinců se zbytky zraku narušena oblast prostorové orientace a samostatného pohybu. Ludíková (in Valenta a kol., 2014) uvádí, že tito jedinci mohou využít zbytky zrakového vnímání, ale kvalita a objem informací nebude tak dostatečná. Z toho důvodu i tato skupina osob se zrakovým postižením využívá již zmíněné kompenzační činitele. Dle našeho názoru doplňují Kimplová, Kolaříková (2014) podstatnou informaci o reedukaci – jedná se o rozvoj zchovalých zbytků vidění, které by se měly rozvíjet

od dětství s cílem neprohlubovat kognitivní deficit. Samozřejmostí je dle autorek i dodržování zrakové hygieny. K získání potřebného množství a kvality informací využívají osoby se zbytky zraku i tzv. dvojmetodu, kterou uvádí Finková, Ludíková, Růžičková (2007). Při této metodě se využívají postupy stejné jako u nevidomosti a slabozrakosti. Velkou pomoc představují optické korekční pomůcky, které umožňují číst zvětšený černo-bílý text. I přes tuto pomoc se jedinci se zbytky zraku učí Braillovo písmo. Jelikož osoby s tímto zrakovým postižením upřednostňují využití svých zrakových možností, musí vynaložit větší úsilí, aby zrakem získali potřebné informace. Vlivem toho potřebují větší míru koncentrace, mohou být více podrážděni a projeví se to ve schopnosti přizpůsobení či v procesu socializace. Vhodné je rozvíjení zraku tzv. zrakovou stimulací, která má pomoci využít zbytky zraku za pomoci speciálních metod a postupů (Vítková a kol., 2004).

U osob se slabozrakostí se handicap dle Finkové (2011) objevuje jiným způsobem. V důsledku velké míry koncentrace pozornosti se projevuje větší unavitelnost, která má za následek pomalejší tempo práce a s tím související nepřesné vnímání všech potřebných detailů. Stejně jako u osob nevidomých, i u zrakového postižení na úrovni slabozrakosti lze využít mnoho kompenzačních pomůcek, které částečně nahradí vnímání zrakovou cestou. Tyto pomůcky lze využít v domácnosti, ale také ve vzdělávání, jako jsou např. speciální lupy či speciální počítačové softwary. Autorky Ludíková (in Valenta a kol., 2014) a Finková (2011) upozorňují na význam zrakové hygieny z důvodu přetěžování zraku. Apelují na dodržování zásad zrakové hygieny, především v oblasti intenzity osvětlení, doby zrakové práce na blízko či vhodného sklonu desky stolu. V oblasti prostorové orientace se objevují deficity spíše při hledání místa, odhadu vzdálenosti nebo rozlišení výškových rozdílů. Žádoucí je i zajistit kontrastnost v interiérech (Ludíková in Valenta a kol., 2014).

Nejpočetnější skupinu představují osoby s poruchou binokulárního vidění. Jelikož se jedná o funkční poruchu, lze včasným působením poruchu zmírnit či zcela odstranit. Pokud se tak nestane, může toto zrakové postižení přetrvávat až do dospělosti (Ludíková, Finková, Stejskalová, 2013). Kimplová, Kolaříková (2014) uvádí, že může docházet ke snížení zrakové ostrosti, k excentrické fixaci a poruchám ve vnímání prostoru. Vlivem tupozrakosti či zcela chybějícího oka můžeme počítat i s omezením zorného pole. Účinným nástrojem ke zmírnění či odstranění poruch binokulárního vidění je včasná medicínská péče, která se skládá

z pleoptických a ortoptických cvičení, prováděných v ortoptických ambulancích. Samozřejmostí je okluze a brýlová korekce (Finková, 2011).

Pokud se pokusíme jednotlivé důsledky zrakového postižení shrnout více uceleněji, z informací uvedených v kapitole vyplývá vliv postižení zraku na oblast socializace, komunikace, příjmu informací, vzdělávání, pracovního uplatnění, sebeobsluhy a prostorové orientace a samostatného pohybu. Osoba se zrakovým postižením je mnohdy odkázána na využití kompenzačních pomůcek a ostatních smyslů k zabezpečení větší samostatnosti nejen ve společnosti, ale i v soukromí.

Stěžejním bodem diplomové práce je oblast prostorové orientace a samostatného pohybu. Z důvodu zaměření se na bezbariérovost území pro potřeby jedince s těžkým zrakovým postižením budeme této problematice věnovat celou následující kapitolu. I přes dobrou vybavenost území bezbariérovými a orientačními prvky je schopnost nejen se pohybovat, ale především orientovat se na daném území pro osoby se zrakovým postižením důležitým krokem k osamostatnění se a zkvalitnění jejich každodenního života.

3 Prostorová orientace a samostatný pohyb

Nejdůležitější předpoklad k dosažení nezávislosti a samostatnosti představuje zvládnutí prostorové orientace a samostatného pohybu. Zmínili jsme, že tato problematika se netýká jen osob nevidomých, ale sužuje i osoby se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti či zbytků zraku. Získání pocitu soběstačnosti a nezávislosti na intaktní společnosti dodává jedinci se zrakovým postižením větší sebevědomí, které má pozitivní dopad na subjektivní vnímání kvality života (Růžičková, Kroupová, 2017).

Prostorová orientace a samostatný pohyb představuje v oblasti speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením poměrně mladé odvětví. V roce 1930 pozorujeme snahy označit osobu s nevidomostí pomocí bílé hole. Nutno podotknout, že technika nebyla v této době rozpracovaná, tudíž bílá hůl plnila funkci signalizační, popřípadě opěrnou. Techniku dlouhé hole poprvé v publikaci P. Zahla „Blindness“ zveřejnil v roce 1950 Richard E. Hoover: „Cane asi a Travel Aid“ (Wiener, 2006). V 60. letech minulého století pozorujeme snahy změnit přístup k osobám se zdravotním postižením a objevují se nové možnosti podpory pro samostatný život a pracovní uplatnění. V duchu tohoto přístupu se v Bostonu roku 1960 konal první kvalifikační kurz v oblasti mobility a orientace. Wiener (2006) doplňuje, že otázka prostorové orientace a samostatného pohybu se v České republice dlouho opomíjela. Uvádí, že snahy v této oblasti měl Miroslav Vosoba, který v 70. letech zorganizoval dvouměsíční kurzy pro nově osleplé, kde se zaměřili i na elementární výuku prostorové orientace. Důležité je však zmínit, že v roce 1993 se do katalogu prací dostala pozice instruktora samostatného pohybu a prostorové orientace a v akademickém roce 1993/1994 se POSP stala vyučujícím předmětem pod supervizí Pavla Wienera (Wiener, 2006).

Jelikož nejvýraznějším představitelem zabývajícím se námětem naší diplomové práce je již zmíněný Pavel Wiener, budeme se ve většině citací opírat o jeho názory a poznatky, poněvadž jeho publikace představují dle našeho názoru podstatný přehled, ve kterém by se měli orientovat nejen osoby se zrakovým postižením, ale i speciální pedagogové či intaktní jedinci přicházející do kontaktu s osobami se zrakovým postižením.

Následující řádky klíčové kapitoly nabídnou čtenáři přehledné informace týkající se nejen vymezení prostorové orientace a samostatného pohybu, ale také se zaměříme na definici základních pojmů, oblasti nácviku POSP a zásady, které je třeba dodržovat. Důležitou

součástí je i podkapitola zaměřující pozornost na pomůcky podporující prostorovou orientaci a samostatný pohyb u osob se ztrátou zraku, kterým se budeme věnovat i v praktické části diplomové práce.

3.1 Vymezení a význam POSP

Pokud nahlédneme do minulosti, zjistíme, že ne vždy byl samostatný pohyb u osob s postižením zraku samozřejmý. Jedinec se setkává s velkou škálou bariér, které mu však do cesty mnohdy nevědomě staví intaktní společnost. Autoři Vrubel, Chvátal, Pančocha (2013) jsou toho názoru, že právě zmíněná nevědomost, někdy až nedbalost vede ke vzniku bariér v prostředí.

Než se však budeme plně věnovat prostorové orientaci a samostatnému pohybu, uvedme si slova Schindlerové, Gůrové (2007), která charakterizují POSP jako komplex dovedností a technik, s jejichž pomocí může osoba se zrakovým postižením prostředí kolem sebe nejen vnímat, ale také se v něm orientovat. Pokud prostorová orientace a samostatný pohyb činí jedinci potíže, odrazí se tato skutečnost dle názoru Wienera (1986; 2006) v poznání objektivní reality a celkově ovlivní i utváření osobnosti jedince.

Němečtí autoři Lang, Hofer, Beyer (2011) vnímají mobilitu jako využití vlastních schopností a individuálního tempa k překonání překážek a nebezpečí. Jiné definice doplňují, že se jedná o kognitivní proces využívající všechny smysly k pochopení vlastní pozice vzhledem k ostatním lidem a věcem, popřípadě hovoříme o schopnosti pohybovat se mezi přítomnými lidmi ve vhodném tempu.

Pro lepší pochopení tématu si v následujících bodech vymezíme základní pojmy představující primární konstrukt prostorové orientace a samostatného pohybu. Ve své publikaci čerpají autorky Růžičková, Kroupová (2017) z poznatků Jesenského (1988) a Wienera (1986; 2006):

- orientace – získávání a zpracování informací z okolního prostředí s cílem skutečné nebo jen myšlenkové manipulace s objekty v prostoru či plánování a realizace přemísťování,

- orientační bod – snadno a rychle postřehnutelné konkrétní místo na trase, odlišuje se od všeobecné charakteristiky okolního prostředí a je nositelem nové informace pro osobu se zrakovým postižením,
- orientační znak – souhrnná orientační situace zvyšující pocit subjektivního bezpečí osoby se zrakovým postižením při pohybu na trase, podporuje vytvoření představy o okolním prostředí a vlastním stanovišti na trase,
- mikroorientace – prostor, ve kterém se osoba dokáže orientovat pomocí hmatu, přesněji se v malém prostoru orientuje pomocí jedné nebo oběma rukama,
- makroorientace – uskutečňuje se pomocí dálkových analyzátorů, jelikož orientace v prostoru již přesahuje kontaktní vnímání,
- pohyb – náhodné nebo cílevědomé přemísťování v prostoru, samostatný pohyb je zpravidla pohyb cílevědomý.

Souhlasíme s Janečkem (2013), že pro každého jedince je pohyb přirozenou součástí každodenního života. Je tedy samozřejmé, že tuto potřebu sdílí i osoby se zrakovým postižením. Vlivem zrakového handicapu se však mohou stát pasivnějšími či volí pomalejší tempo chůze. Autoři Dudr a Lněnička (2000) však konstatují, že pokud je osoba se zrakovým postižením dostatečně se svým handicapem smířena a získala vlivem sociální rehabilitace potřebné zkušenosti s bezpečným pohybem, má dostatek vůle se osamostatnit a tudíž ji samostatný pohyb a prostorová orientace nečiní potíže. Zmíněnou tezi podporují i Bendová, Jeřábková, Růžičková (2006) svým tvrzením, že schopnost POSP je do velké míry ovlivněna nejen samostatností jedince, výchovou a vhodným pedagogickým vedením, ale také strachem z okolního prostředí. Velkým předpokladem pro rozvoj POSP je celková představa o prostoru, rozmístění orientačních bodů a hranice prostoru. Při nácviku je dle Růžičkové, Kroupové (2017) podstatné dbát na správnost nácviku, ale musíme myslet i na další okolnosti, jako je např. doba vzniku zrakového postižení, příčina vzniku, další přidružené komplikace, zkušenosti, včasnost poskytnutí podpory a rodinné zázemí jedince.

Pro podtržení významu prostorové orientace a samostatného pohybu uvádíme slova Jesenského (1988), který za hlavní smysl POSP považuje možnost vnímání prostoru, ovládnutí jej a příležitost navazovat kontakty se svým okolím.

Pokud předchozí řádky shrneme, zjistíme, že se vskutku jedná o důležité téma, které je pro osoby se zrakovým postižením klíčové. Pomocí samostatného pohyby a zvládnání prostorové orientace se jedinci stávají více samostatnější, mají prostor kolem sebe pevně ve svých rukou a svůj život prožívají více kvalitněji.

V následující podkapitole se zaměříme na výuku POSP, jelikož se jedná o podstatnou oblast výchovně-vzdělávacího procesu, která má za úkol zvýšit a zdokonalit mobilitu a soběstačnost osob se zrakovým postižením.

3.2 Oblasti nácviku POSP

Často jsme v diplomové práci zdůrazňovali podstatnou roli POSP v životě osob se zrakovým postižením. Aby však tito jedinci mohli být skutečně samostatní a dostatečně mobilní takovým způsobem, aby se mohli pohybovat bez pomoci další osoby, je potřeba je tuto schopnost nejprve naučit.

Velkou roli při nácviku POSP však hraje i věk, ve kterém ke zrakovému postižení došlo, proto je dle našeho názoru důležité tuto skutečnost zmínit. Hamadová (2007) považuje za hlavní mezník věk mezi 5-7 rokem života. Zmíněná autorka uvádí, že u osob, u kterých došlo ke ztrátě zraku před tímto obdobím, postupně dochází ke ztrátě zrakových představ. Pokud k oslepnutí došlo však v pozdějším věku, zrakové představy se uchovají a jedinec je může využít při prostorové orientaci. Na druhé straně jsou lidé, kteří se se zrakovým postižením narodili a vlivem sensorické deprivace jim informace, které lze získat zrakovou cestou, zcela chybí, tudíž je schopnost POSP ztížena (Květoňová-Švecová, 2000).

Než však přejdeme k výchově POSP u jedinců se zrakovou vadou, vymezíme si zásady, které je nutno dodržovat nejen u dětí, ale i dospělých. Přehled zásad nabízí Finková, Ludíková, Růžičková (2007):

- zásada bezpečného pohybu – významné kritérium ve známém i neznámém prostředí,
- zásada individuálního přístupu – přístup a rychlost práce s jedincem je potřeba přizpůsobit jeho potřebám,

- zásada cílevědomého, nenápadného a účelného prolínání výchovy všemi činnostmi – pomáhá zvýšit motivaci, jelikož POSP je součástí každodenního života osob se zrakovým postižením,
- zásada kompenzační funkce ostatních smyslů – nejvýznamnějšími kompenzačními činiteli jsou dle autorek hmat, sluch a čich, více informací uvádíme ve 2. kapitole diplomové práce,
- zásada bdělé pozornosti – při překonání překážek je kladen důraz na klid a soustředění,
- zásada postupného zvyšování náročnosti – následujícímu kroku by mělo předcházet dokonalé zvládnutí kroku předchozího,
- zásada samostatnosti a zvyšování mobility – nejedná se pouze o samostatnost při pohybu, ale i v ostatních oblastech života.

Na zmíněné zásady bychom neměli dle našeho názoru zapomínat při výuce POSP, kterou můžeme dle Wienera (2006) rozdělit do třech oblastí:

- prvky prostorové orientace a samostatného pohybu,
- technika dlouhé hole,
- orientačně analyticko-syntetická činnost.

Prvky prostorové orientace a samostatného pohybu

Wiener (2006, s. 17) definuje prvky POSP jako „základní návyky, jež rozvíjejí a zdokonalují přirozené schopnosti zrakově postiženého člověka a jejichž zvládnutí mu umožňuje dosáhnout poměrně vysokého stupně mobility.“ Prvky pak rozděluje do dvou základních oblastí:

- a) Zvládnutí základních technik pohybu bez hole
 - Chůze s vidícím průvodcem
 - Bezpečnostní držení (postoje)
 - Kluzká prstová technika (trailing)
- b) Rozvíjení přirozených pohybově orientačních schopností zrakově postiženého člověka a odstraňování nepříznivých důsledků zrakového postižení
 - Omezování odchylek od přímého směru
 - Odhad vzdálenosti

- Odhad úhlů
- Výchova ke vnímání sklonu dráhy
- Výchova ke vnímání zakřivení dráhy
- Rozvoj sluchové orientace
- Rozvíjení „smyslu pro překážky“
- Chůze po schodišti
- Posilování stability jedince se zrakovým postižením

Mezi základní techniky chůze bez hole řadíme dle Wienera (2006) chůzi s vidícím průvodcem, při které je taktéž důležité dodržovat jisté zásady, které by měl znát nejen jedince se zrakovým postižením, ale i stálý či náhodný vidící průvodce. Autorky Růžičková, Kroupová (2017) nabízí vysvětlení rozdílu mezi průvodcem stálým, který má s osobou se zrakovým postižením dohodnuté signály a zvyklosti, a průvodcem náhodným, kterého je třeba se svým stylem chůze a případnými požadavky seznámit. Wiener (2006) doporučuje, aby osoba se zrakovým postižením šla půl kroku za průvodcem, jelikož vidící průvodce reaguje na případné překážky mnohem rychleji a dokáže osobu se zrakovou vadou včas upozornit. Vedená osoba jde po bezpečnější straně a tempo chůze se přizpůsobuje pomalejšímu z dvojice. Osoba se zrakovým postižením se průvodce drží uvolněně zezadu těsně nad loktem, popřípadě za rámě, rameno, hřbet ruky či předloktí (Růžičková, Kroupová, 2017). Velmi důležitým předpokladem pro bezpečnou chůzi je aktivní spolupráce vidícího a nevidomého, stejně tak jako neustálý stav bdělé pozornosti (Wiener, 2006). Další technikou chůze bez hole je bezpečnostní držení, které rozdělujeme na horní a dolní. Pokud si jedinec potřebuje chránit hlavu, vyhnout se překážkám ve výši hlavy či vyhledat nějaký předmět, využije horní držení, při kterém je jedna z paží ohnutá v lokti zdvižená na úroveň ramene a otočená dlaň je situovaná před hlavou. Dolní bezpečnostní držení má za úkol chránit oblast břicha, přičemž je jedna ruka mírně vzdálená od těla a ohnutá tak, aby prsty směřovaly ke stehnu druhé nohy. Horní i dolní postoj lze skloubit do kombinované formy, kdy si osoba chrání nejen obličej, ale i oblast břicha. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007). Trailingem rozumíme prstovou techniku, která pomáhá osobě se zrakovým postižením najít orientační body na stěně ve známém prostředí. Umožňuje eliminovat nebezpečí při hledání překážky na stěně, dveří či kliky. Ruka ve výši pasu je mírně před tělem a nehty prstů ohnuté vzad kloužou po podložce. Trailing lze kombinovat s horním bezpečnostním držením (Wiener, 2006; Finková, Ludíková, Růžičková, 2007).

Technika dlouhé hole

Wiener (2006) vnímá techniku dlouhé hole jako cílevědomé, záměrné a systematické užívání bílé hole sloužící k bezpečnému pohybu osob se ztrátou zraku, přičemž je podstatné dodržování fyziologických a estetických pohybových pravidel. Než však jedinec se zrakovým postižením přejde k samotnému nácviku chůze, předchází tomu trénink úchopu oběma rukama a následné zvolení ruky dominantní (Slouka, 2013). Slouka (2013) držení bílé hole rozděluje na základní, díky kterému drží osoba s postižením zraku bílou hůl pevněji pomocí svírání rukojeti dlaní shora nebo ze strany. Pokud je však potřeba prostor probádat detailněji, nabízí se druhý typ držení bílé hole, a sice držení tužkové, které je nejvíce využíváno při chůzi po schodech nahoru. Autorky Růžičková, Kroupová (2017) doplňují držení diagonální využívané při chůzi do schodů, ze schodů či při chůzi s průvodcem v kombinaci s držním tužkovým.

Pokud chce osoba se zrakovým postižením využívat bílou hůl k samostatnému pohybu, existuje několik bezpečnostních zásad, na které by se dle Růžičkové, Kroupové (2017) nemělo zapomínat. Kromě správného držení hole by měl mít jedinec se zrakovou ztrátou na paměti správné tempo a rychlost chůze. Individuální záležitostí je tempo chůze, jelikož se v něm odráží osobnost jedince, psychický stav, znalost trasy a momentální nálada. Správný rytmus ovšem vychází z přirozeného pohybu a součinnosti horních i dolních končetin, přičemž jeden kmit hole vykrývá šířku těla od ramene k rameni. Neméně důležité je při chůzi s bílou hůlí nezapomínat na správné držení těla, které by mělo být vzpřímené. V neposlední řadě je třeba myslet na bezpečnost, kterou lze podpořit vhodnými návyky, mezi které řadíme např. opakování si trasy, bdělost a pozornost na trase, správný odstup od vodící linie či rychlé zastavení při nárazu hole na překážku (Růžičková, Kroupová, 2017).

Jednou ze základních technik, která se při pohybu s bílou hůlí využívá, je kluzká technika, bez které se neobejdou zejména začátečníci. Při chůzi je konec hole v nepřetržitém kontaktu s terénem a jedinec před sebou opisuje hůlí oblouk z jedné strany na druhou v šíři ramen. Při správném provedení tato technika upozorní na jakoukoliv nerovnost v terénu a dává jedinci se zrakovým postižením pocit jistoty (Wiener, 2006; Růžičková, Kroupová, 2017). Nejčastěji využívaným typem je kyvadlová technika, při které se taktéž opisuje oblouk, ale bílá hůl se nachází 5-7 cm nad zemí pro zachycení nerovností a terénu se dotýká pouze v krajních bodech

oblouku. Při trojbodové technice se přidává dotyk hole s podložkou uprostřed prováděného oblouku. Kluzkou i kyvadlovou techniku lze spojit do techniky kombinované, kdy se směrem k vodící linii využije technika kluzká, opačným směrem technika kyvadlová. Wiener (2006) doplňuje diagonální techniku, která pokryje celou plochu před tělem pomocí úhlopříčného držení. Tužkové držení je v půlce hole.

Orientačně analyticko-syntetická činnost

Ve své publikaci označuje Wiener (2006) orientačně analyticko-syntetickou činnost za nejvyšší stádium prostorové orientace a samostatného pohybu, při které je jedinec schopný využívat informace získané všemi možnými způsoby, tedy svými smysly, pomůckami či ústními a písemnými popisy trasy při zapamatování výše popsaných orientačních bodů a znaků a aplikaci základních pohybových technik (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007).

Podkapitola shrnuje oblasti výcviku POSP, které jsou pro osoby se zrakovým postižením důležité. Aby při orientaci v prostředí byla zachována maximální bezpečnost, doporučuje se myslet na zmíněné zásady a dodržovat je. Záleží na jedinci, zda využije pomoc vidícího průvodce, popřípadě bude spoléhat na své smysly a zkušenosti. Myslíme, že důležitým předpokladem k dosažení co největší samostatnosti při pohybu v prostředí je především psychická vyrovnanost jedince, který si je vědom svých individuálních zvláštností a dokáže je v případě nutnosti využít.

3.3 Pomůcky pro POSP

K docílení nejen plynulosti pohybu, ale taky k dosažení větší jistoty při POSP, je pro osoby se ztrátou zrakových schopností k dispozici velká škála pomůcek, na které se mohou při pohybu v prostředí spolehnout. Právě pomůckám budeme věnovat pozornost na následujících řádcích diplomové práce.

Celosvětově nejrozšířenější a nejvíce používanou pomůckou osob se zrakovým postižením je již od roku 1930 bílá hůl. Jelikož bílá hůl nemůže plnit všechny důležité funkce najednou, existuje proto bílá hůl orientační, signalizační a opěrná. Orientační hůl, také někdy označovaná jako dlouhá hůl, slouží primárně k orientaci a mobilitě a dosahuje do výšky hrudní kosti, podpaží či až k ramenům. Signalizační hůl, dosahující do pasu, zviditelňuje jejího uživatele a upozorňuje tak intaktní jedince na osobu se ztrátou zraku. Hůl opěrná slouží

osobám, které mají zároveň zrakové postižení a obtíže s pohybem, přičemž dosahuje ke kyčelnímu kloubu (Svárovský, dostupné z: <https://www.svarovsky.cz/o-bilych-holich/#rozdeleni>). Růžičková, Kroupová (2017) doplňují bílou hůl s funkcí ochrannou, která chrání osobu s těžkým zrakovým postižením před úrazem či nárazem. Dle autorek je optimální ochrana zajištěna v případě správného držení a správného užití techniky. Každá hůl se skládá z držadla, dlouhého těla a koncovky. Držadlo, neboli rukojeť se vyrábí ze dřeva, neoprenu nebo umělé hmoty. Někdy je držadlo vybaveno i poutkem pro případ, že by jedinec potřeboval volné obě ruce. Dlouhé tělo může být z hliníku, kompositu a v případě opěrné hole i ze dřeva. Vyrábí se skládací (třídílná, pětídílná, sedmidílná), teleskopická (nejčastěji třídílná), kombinovaná (kombinace skládací a teleskopické), či s pevným tělem. Keramická či silikonová koncovka by měla přesahovat průměr těla hole. Obě koncovky mohou být i rotační a jsou vhodné pro výše zmíněnou kluzkou techniku (Růžičková, 2012). Podle délky rozlišujeme standardizovanou hůl krátkou, která má vždy 90 cm a využívá se při chůzi ve známém prostředí, s vodícím psem nebo se známým průvodcem. Za nestandardizovanou hůl považujeme hůl dlouhou, která je pro osobu vyrobena na míru (Růžičková, Kroupová, 2017).

Kromě bílé hole mohou osoby se zrakovým postižením využít pomoci vodícího psa. Pes jako průvodce nejen urychlí, ale taky usnadní pohyb na trasách a v místech, které jsou orientačně nepřehledné. Autoři Bubeníčková, Karásek, Pavlíček (2019) však kladou důraz na to, že nejprve musí jedinec zvládnout orientaci v terénu samostatně a teprve poté si může vodícího psa pořídit. Je to z toho důvodu, že zodpovědnost za vyřešení všech situací nese především člověk. Jedinec se zrakovým postižením dává psovi nejen povely, ale taky musí vědět, kam jde, kde se nachází a co má vodící pes přesně hledat. Pokud si je jedinec na trase jistý a svého psa dobře zná, nemusí vynaložit tolik sil na soustředění, jako při užití bílé hole. Růžičková (2012) doplňuje, že v České republice se výcvikem vodících psů zabývají především dvě organizace, a sice se jedná o Školu pro výcvik vodících psů v Brně a Středisko pro výcvik vodících psů v Praze – Jinonicích. Samotný výcvik trvá šest až osm měsíců, během kterých se pes učí potřebným dovednostem pro vedení osoby v různém prostředí a v různých situacích, jako je dle Růžičkové, Kroupové (2017) např. zahájení a udržení směru a tempa chůze, změna směru chůze, převádění přes vozovku, vyhýbání se překážkám, vyvedení z nepřehledné situace, popř. cestování v dopravních prostředcích či nalezení schodů, dveří, výtahu a dalších. Žadatel o psa by měl mít dostatečnou autoritu, fyzickou zdatnost, psychickou vyrovnanost

a měl by být schopen se o psa každý den postarat. Samozřejmostí je zdraví psa a jeho charakterové vlastnosti, proto se nejvíce k výcviku využívají např. labradorský retriever, zlatý retriever, flat coated retriever, královský pudl, německý ovčák či labradoodle (Růžičková, 2012; Bubeníčková, Karásek, Pavlíček, 2019).

Tyflografické mapy představují další pomůcku k usnadnění prostorové orientace a samostatného pohybu osob se zrakovým postižením. Pravda (2003) uvádí, že se jedná o plochou nebo reliéfní mapu s Braillovým písmem určenou pro slabozraké a nevidomé. Voženílek (2010) hovoří o mapách zhotovených pro potřeby osob se ztrátou zraku a označuje je jako hmatové mapy nebo tyflomapy. Možné rozdělení hmatových map pro osoby s nevidomostí a slabozrakostí nabízí američtí autoři BANA (2012), kteří vymezují mapy „všeobecně přehledné“ a „orientačně cestovní“. Všeobecně přehledné mapy nabízí širší porozumění v oblasti zobrazení vztahů na mapě a vyobrazují buď malou lokalitu nebo naopak velké území. S pomocí všeobecně přehledné mapy má jedinec možnost seznámení s konkrétním územím. Nevýhodou však je, že tyto mapy postrádají detaily, které by pomohly uživateli naplánovat konkrétní trasu. K naplánování konkrétní trasy však slouží mapy orientačně cestovní, které umožňují podrobněji prozkoumat malé plochy pomocí orientačních bodů a informačních míst usnadňují POSP. Pro srovnání vymezuje Červenka (1999) mapy s reliéfní kresbou, které jsou vybaveny hmatnými, bodovými nebo čárovými mapovými značkami. Uvádí, že reliéfní mapy vzniknou, pokud z běžné mapy vybereme důležité prvky, zjednodušíme je, popř. sloučíme. Růžičková, Kroupová (2017) ve své publikaci zmiňují orientační plánky a mapy, které taktéž pomáhají uživatelům se zrakovou ztrátou vytvořit ucelenější představy a konstatují, že jsou tvořeny více způsoby. Může se tedy jednat o nákres do dlaně nebo na fólii, dále lze využít tepelné tiskárny, mapy vytlačené do plastu či kovového plátu nebo 3D tisk.

Pomocí rádiového signálu se dálkově ovládají akustické orientační a informační zařízení, jako jsou akustické majáčky, inteligentní zastávky či informace o dopravních prostředcích. Na tomto principu fungují povelové vysílače VPN 02 a VPN 03. Vysílač VPN 02 více využívají dle Bubeníčkové, Karáská, Pavlíčka (2019) uživatelé se slabozrakostí a lze jej použít i v jiných státech Evropské unie. Vysílač VPN 02 má šest reliéfních tlačítek, kterými lze získat informace o názvu objektu, prostředí, číslu a směru jízdy vozidla nebo zapínají zvukovou signalizaci na přechodech, aktivují hlasový výstup elektronických informačních systémů či

informují řidiče o nástupu osoby se zrakovou ztrátou. Naopak osoby se ztrátou zraku na úrovni nevidomosti více využívají VPN 03, jelikož je umístěn na orientační holi, těsně pod rukojetí. Tento model povelového vysílače má větší dosah než předchozí vysílač a je vybaven třemi tlačítky (Bubeníčková, Karásek, Pavlíček, 2019; Růžičková, Kroupová, 2017). Jelikož se prostřednictvím VPN ovládá většina technických pomůcek, následující řádky nabídnou popis těch nejužívanějších. Velký přínos v orientaci osob se zrakovým postižením představuje akustický orientační majáček (AOM) a digitální hlasový orientační majáček (DHOM). Obě zařízení se umísťují na budovy a spouští se pomocí výše popsaného VPN. Zvukový signál, který vydává AOM, pomáhá tam, kde nejsou žádné zachytivé orientační body, jako je např. dlouhé prostranství. DHOM obsahuje dvě hlasové fráze, které si uživatel nahraje dle svých individuálních potřeb. První krátká fráze označuje budovy, druhá fráze doplňuje informace o tom, kde se budova nachází, popřípadě kde získat další potřebné informace (Bubeníčková, Karásek, Pavlíček, 2019). Dudr (1999) doplňuje miniaturní akustický majáček PPN 05, který definuje jako individuální pomůcku sloužící k lepší orientaci v místnostech a otevřených prostorech. Pomáhá k označení místa ve vlaku či v restauraci, na které se jedinec potřebuje vrátit, dá se taky připevnit na obojek vodícího psa apod. Tento malý akustický majáček funguje na podobném principu jako zmíněný AOM. Přínosnou pomůckou jsou dle našeho názoru taky akustické signály na přechodech pro chodce a železničních přejezdech. Zvuková signalizace chrání osoby se zrakovým postižením před možným nebezpečím. Pokud se jedinec nachází u přechodu pro chodce, pomalý (když svítí červená) či rychlý (pokud svítí zelená) klapavý zvuk informuje, zda je bezpečné silnici přejít nebo je nutné stát. Pokud není signalizace v provozu, lze jej spustit pomocí VPN vysílače, stejně tak jako signalizaci na železničním přejezdu při blikajícím bílém světle (Růžičková, Kroupová, 2017; Dudr, 1999). Další bezpečný způsob, pomocí kterého se lze bezpečně pohybovat ve městě, je městská hromadná doprava. Povelová souprava na vozidlech MHD nabízí kromě hlášení jednotlivých zastávek všem cestujícím i další potřebné informace pro jedince se zrakovou ztrátou. Pomocí VPN vysílače může jedinec zjistit číslo linky a směr jízdy, popřípadě informovat řidiče o svém úmyslu nastoupit. Dálkově lze taktéž aktivovat tzv. „chytré zastávky“ a mluvící informační tabule na zastávkách MHD. Aktivací hlasových výstupů dostane jedinec informace o názvu zastávky, přesném čase a čtyřech nejbližších odjezdech. Slabou stránkou však je, že se osoba se zrakovým postižením nedozví o případných mimořádných informacích. Podobně fungují i elektronické odjezdové tabule železniční dopravy (Centrum pro nevidomé, dostupné

z: <http://bariery.centrumpronevidome.cz/bariery/akusticke.htm>). K určení polohy osoby se zrakovým postižením slouží další technická pomůcka, a sice navigační jednotka, jejíž základem je GPS přijímač. Na vyhrazený internetový server jsou odesílány informace o poloze. Při pohybu jedince se zrakovou ztrátou vzniká záznam na počítači operátora. S operátorem lze komunikovat přes navigační jednotku či prostřednictvím mobilního telefonu (Bubeníčková, Karásek, Pavlíček, 2019).

Ke kompenzaci omezené zrakové kapacity slouží taktéž elektronické orientační pomůcky (EOP), na které se zaměřuje Macháčková (2007). Přínosem EOP je především nejen vyhledávání vysokých překážek, ale taktéž vzdálených překážek s cílem dosažení plynulosti pohybu, dále snadnější chůze podél vodicí linie bez nutnosti přerušování taktilního kontaktu či snížení míry nutného soustředění. Z uvedeného vyplývá, že tyto pomůcky jsou vhodným doplňkem bílé hole nebo vodicího psa. Podle způsobu získávání potřebných informací lze EOP rozdělit na taktilní, akustické, taktilně-akustické a optoelektrické (Macháčková, 2007). Wiener (2006) se zaměřuje na technické řešení a vymezuje elektronické pomůcky na ultrazvukové, laserové a opticko-elektronické. Mezi dostupné pomůcky detekující překážky jsou ultrazvukový vyhledávač RAY, tyflosonar či ultrazvukové brýle. RAY se drží v ruce a při zachycení překážky vysílá zvukový nebo vibrační signál. Podobně funguje i tyflosonar, který se však nosí zavěšený na krku. Ultrazvukové brýle upozorní na překážku ve výši hlavy (Růžičková, Kroupová, 2017).

Pro zajištění nejen samostatnosti, ale především bezpečnosti při pohybu slouží architektonické úpravy, na které se zaměřuje vyhláška č. 398/2009 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečující bezbariérové užívání staveb. Tyto úpravy lze podle vyhlášky rozdělit na prvky akustické, které se dají aktivovat již zmíněným VPN vysílačem a popsali jsme je v textu výše, dále na prvky hmatné a vizuálně kontrastní, na které zaměříme pozornost v následujících řádcích. Vyhláška stanovuje povinnost zpřístupnit prostředí pro osoby se zrakovým postižením pomocí budování těchto prvků a stanovuje závazné rozmístění, řešení a podobu těchto prvků na veřejných místech a pozemních komunikacích (MMR, 2009).

Mezi hmatné prvky řadíme ty, které jsou vnímatelné nášlapem, bílou holí nebo hmatem v případě popisků v Braillově písmu a tudíž plní funkci orientační, bezpečnostní a informační. Mezi základní hmatné prvky patří vodicí linie, které pomáhají osobám

nevidomým a slabozrakým orientovat se v exteriéru nebo interiéru, přičemž je zakázáno umisťovat jakékoliv předměty do průchozího koridoru. Vodicí linie se může v prostředí vyskytovat přirozeně, jako je např. stěna domu, obrubník nebo trávník. Pokud je to však nutné, na přirozenou vodicí linii by měla navazovat umělá vodicí linie, která je tvořena umělými drážky. Jako zvláštní formu umělé vodicí linie vymezuje zmíněná vyhláška signální pás, který napomáhá osobě se zrakovým postižením najít místo odbočení k orientačně důležitému místu, jako jsou např. schody, přechody pro chodce a železniční přejezdy. Povrch signálního pásu musí být odlišen strukturou i vizuálně. Dalším druhem umělé vodicí linie je vodicí pás přechodu, který najdeme na orientačně složitých místech, jako jsou šikmé přechody či přechody delší než 8 metrů. Tento pás je tvořen čtyřmi podélnými proužky navazující na signální pás na chodníku a lze jej nahmatat bílou holí s použitím kyvadlové techniky. Nebezpečné nebo nepřístupné místo, jako je rozhraní mezi chodníkem a vozovkou v místě sníženého obrubníku nebo místo se zákazem vstupu, je pro jedince se zrakovou ztrátou ohraničeno tzv. varovným pásem. Taktéž jako signální pás musí být odlišitelný nášlapem, bílou holí i vizuálně. Při podélném pohybu na železničním nástupišti pomáhá osobám se zrakovým postižením vodicí linie s funkcí varovného pásu, který odděluje plochu nástupiště od bezpečnostního pásu. Méně časně, ale přesto dle našeho názoru užitečné, jsou i popisky v bodovém písmu a reliéfní znaky, které se umisťují na zábradlí, ovládací prvky výtahů, dveře nebo zastávky městské hromadné dopravy a nástupiště (MMR, 2009).

Pro osoby se slabozrakostí slouží vizuálně-contrastní prvky usnadňující orientaci tam, kde překážky splývají s pozadím prostředí. Jednou z „neviditelných“ překážek jsou prosklené prostory, které je nutné označit pruhem výrazně kontrastní barvy ve výšce 150-170 cm od země. Dalším prvkem jsou vizuálně kontrastní pásy na sloupech, které upozorňují na sloupy veřejného osvětlení či semaforů, přičemž se doporučuje střídání žlutý a modrý pás pro lepší zviditelnění. Bezpečnostním značením se taktéž zvýrazňují schodiště, přesněji hrana prvního a posledního schodu pomocí reflexního pásu. Jiné umístění označení je nepřípustné a pro jedince se zrakovým postižením nebezpečné. Informační tabule a štítky na dveřích označují ordinace, místnosti na úřadech a nouzové východy pomocí jednoduchého, dostatečně velkého a dobře čitelného písma žluté barvy na tmavém pozadí (Centrum pro nevidomé, dostupné z: <http://bariery.centrumpronevidome.cz/bariery/vizualni.htm>)

Pomůcek usnadňujících POSP je opravdu mnoho. Osoby se zrakovým postižením si mohou vybrat pomůcku dle svých individuálních preferencí a záleží jen na nich, zda využijí pomůcky technické, elektronické, popřípadě získají informace z tyflografických map nebo se rozhodnou pro vodícího psa. Pro všechny však slouží architektonické úpravy, které jsou pro osoby s nevidomostí a slabozrakostí s využitím bílé hole velkou pomocí, jelikož mají za cíl prostředí více zpřehlednit a zajistit tak bezpečnost všech osob.

II. Praktická část

4 Bezbariérovost území pro potřeby uživatele s těžkým zrakovým postižením

Osoby se zrakovým postižením musí ve svém životě překonávat spoustu překážek. Ať už se jedná o oblast soukromí, vzdělávání, práce, sociálních vztahů či prostorové orientace a samostatného pohybu, vždy se jedná o těžkou zkoušku, na kterou jedinec se ztrátou zraku nemusí být hned zcela připraven. Záleží nejen na zkušenostech, ale taky na osobnostních vlastnostech a motivaci tyto překážky úspěšně zdolávat. Bez využití ostatních smyslů a kompenzačních pomůcek by se jedinci se zrakovým postižením nemohli zcela a bezpečně začlenit do majoritní společnosti a žít tak plnohodnotný život jako intaktní spoluobčané.

V první části diplomové práce jsme vymezili teoretický rámec, který se stane důležitým podkladem pro praktickou část. Seznámili jsme čtenáře s klíčovými aspekty, které se vztahují k problematice zrakového postižení. Ať už se jednalo o medicínskou či speciálně pedagogickou klasifikaci, důsledky ztráty zraku nebo důležitost využití kompenzačních činitelů, vedly tyto zmíněné body k jedinému – a sice k uchopení a lepšímu pochopení tématu bezbariérovosti pro potřeby osob se zrakovým postižením. V praktické části jemně navážeme na kapitolu týkající se prostorové orientace a samostatného pohybu, jelikož se jedná o stěžejné téma diplomové práce. Výše popsané oblasti, techniky či pomůcky POSP se promítnou i do druhé části diplomové práce a svou teoretickou podstatou pomohou lépe pochopit klíčové jádro praktické části.

Jelikož se nám v dnešní moderní době zdá, že všechno je automatické a samozřejmé, ne vždy tomu tak opravdu je. Jako příklad uvádíme již mnohokrát zmiňované bezbariérové prvky pro osoby se zrakovou ztrátou. Ve větších městech si i my intaktní, kteří se zrakovým postižením nemáme žádnou zkušenost, můžeme všimnout zvukové signalizace na přechodech pro chodce, hmatného povrchu chodníků nebo popisků v bodovém písmu. Je dobře, že se tyto prvky do měst zavádí a instalují a pomáhají tak s lepší orientací těm, kteří se v prostředí zrakem orientovat nemohou. Jelikož se v rámci našeho vysokoškolského studia zaměřujeme na speciální pedagogiku, problematika zrakového postižení nám byla vždy velmi blízká. Nemohli jsme si tedy nevšimnout, že v našem rodném městě jsou bezbariérové úpravy pro osoby se

zrakovým postižením nedostatečné a rozhodli jsme se na tuto oblast více zaměřit. Centrem pozornosti se stalo naše rodné město Vsetín a bezbariérovost pro osoby s postižením zraku je zkoumána právě na vybraných místech tohoto území. K zjištění a doplnění potřebných informací jsme oslovili i Sjednocenou organizaci nevidomých a slabozrakých (SONS).

4.1 Cíl praktické části

Z názvu diplomové práce vyplývá, že našim záměrem bude zjistit pohled uživatele se zrakovým postižením na zkoumanou problematiku. Dle našeho názoru je velmi zajímavé se zaměřit právě na individuální pohled jedince s těžkou ztrátou zraku, který celý život bydlí ve městě Vsetín a tudíž má dokonalé povědomí o úrovni bezbariérovosti pro jeho potřeby.

Cílem praktické části je tedy zmapování úrovně bezbariérovosti pro osoby se zrakovým postižením na konkrétních místech města Vsetín. Naším záměrem je zjistit, jaké bezbariérové prvky se ve městě nachází a jakým způsobem je vyřešeno jejich umístění. Následně nás bude zajímat, jaký pohled na danou problematiku zaujímá uživatel, který má se ztrátou zraku osobní zkušenost. Dalším cílem je na základě získaných informací navrhnout doporučení, která povedou k zlepšení úrovně bezbariérovosti pro potřeby uživatelů se zrakovým postižením na problémových místech města Vsetín.

4.2 Výzkumné šetření

Výzkumné šetření má charakter kvalitativního výzkumu, podle kterého lze realitu zkoumat z mnoha úhlů pohledu. Z uvedeného vyplývá, že neexistuje všeobecně platná definice, která by kvalitativní výzkum jednoznačně vymezila. Autoři Švaříček, Šedřová (2007) se zaměřili na definice, které popisují daný výzkum z pohledu metody usuzování, typů dat a způsobu analyzování a vytvořili komplexní definici, která zohledňuje všechny tyto důležité aspekty. Jejich definice zní: *„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu“* (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 17). Hendl (2005) přirovnává práci kvalitativního výzkumníka k činnosti detektiva, který jakékoliv informace vyhledává, analyzuje a následně provádí deduktivní či induktivní závěry. Výzkumník pracuje s lidmi přímo v terénu. Místa pozorování si však vybírá sám, na

základě svých úvah a potřebná data sbírá v delším časovém období. Hendl (2005) ovšem dále upozorňuje na skutečnost, že sběr dat a jejich analýza probíhají ve stejném okamžiku, tedy současně. Po přezkoumání svých domněnek se výzkumník rozhodne, která data potřebuje, popřípadě začne sbírat data nová. Je potřeba, aby své domněnky a závěry stále přezkoumával. Smyslem kvalitativního výzkumu je tedy zkoumat jevy do hloubky a díky tomu porozumět všem možným souvislostem. Pro doplnění uvádíme i náhled Dismana (2011), který upřesňuje, že výzkumník získává velké množství dat o malém počtu jedinců, tudíž je velmi obtížné zjištění skutečnosti generalizovat na celou populaci. Správně provedený kvalitativní výzkum je vysoce validní s nízkou mírou reliability.

U kvalitativně orientovaného výzkumu lze využít různé metody sběru dat, avšak nejčastěji se kombinuje metoda pozorování a rozhovoru, jelikož tak výzkumník získá více informací a zvýší míru validity (Linderová, Scholz, Munduch, 2016). Na pozorování a rozhovor jsme se pro účely získání informací pro praktickou část diplomové práce taktéž zaměřili.

Svoboda (2012) považuje pozorování za nejběžnější metodu kvalitativního výzkumu, přičemž se dle autora spíše využívá pozorování neřízené, dokonce až intuitivní. Účelem je získání co nejvíce poznatků o zkoumaném jevu, avšak nepotřebujeme znát názor respondenta (Linderová, Scholz, Munduch, 2016). Dle Hendla (2005) lze pozorování rozdělit na skryté či zúčastněné nebo strukturované či nestrukturované. Při pozorování je důležité zvolit si vhodnou strategii záznamu pozorovaných skutečností. Lze využít mimo jiné izomorfní deskripci, při které je ve středu zájmu celý zkoumaný jev a v průběhu si výzkumník dělá poznámky písemnou formou nebo může fotografovat. Důraz je kladen především na objektivitu, protože subjektivní hodnocení by mohlo dle našeho názoru výzkum poměrně zkreslit, což není žádoucí (Svoboda, 2012). V našem výzkumu jsme se zaměřili na polostrukturované pozorování, které jsme zaznamenali zmíněnou izomorfní deskripcí, přesněji fotografickou dokumentací.

Metoda pozorování byla, jak jsme již zmínili, doplněna o metodu rozhovoru, jelikož se taktéž jedná o důležitou techniku sběru dat v kvalitativním výzkumu (Linderová, Scholz, Munduch, 2016). V rozhovoru se zaměřujeme nejen na obsah sdělení, ale pozornost věnujeme i názorům a postojům respondenta na námi zkoumaný jev. Hendl (2005) připisuje důležitost i osobnosti tazatele, jelikož je nutné se umět nejen soustředit, ale především se projevat

empaticky a vést rozhovor citlivě. Samotný rozhovor lze rozdělit na individuální a skupinový. Oba typy lze aplikovat v experimentálním nebo přirozeném prostředí respondenta. Individuální rozhovor lze rozlišit podle typu otázek, na které chce výzkumník získat odpovědi. K nejběžnějším typům individuálního rozhovoru řadí Linderová, Scholz, Munduch (2016) rozhovor pomocí návodu či rozhovor formální nebo narativní. My se zaměříme na individuální rozhovor pomocí návodu, jelikož tento typ rozhovoru jsme zvolili i při získávání informací do diplomové práce. Dle výše citovaných autorů se jedná o polostrukturovaný rozhovor, pro jehož účely si výzkumník připraví seznam témat nebo konkrétních otázek, na které chce znát odpověď. Výhodou námi zvoleného typu dotazování je, že lze měnit pořadí i formu otázek a můžeme tak pružně reagovat na aktuální průběh rozhovoru. Obecně platí, že je důležité si na začátku získat respondentovu důvěru a otázky týkající se citlivých témat klást na konci dotazování (Linderová, Scholz, Munduch, 2016).

Výzkumné šetření bylo uskutečněno pomocí metody pozorování a rozhovoru. Polostrukturované pozorování bylo zaznamenáno formou fotografické dokumentace, která je součástí praktické části diplomové práce. Metoda rozhovoru nám umožnila si předem připravit otázky, jejichž zodpovězení se spolu s pozorováním stalo východiskem výzkumné realizace šetření. Podrobnosti z průběhu realizace jsou popsány v následující části práce.

4.3 Místo realizace

Již samotný název diplomové práce napovídá, že se budeme věnovat bezbariérovým úpravám, které slouží osobám se zrakovým postižením na konkrétním území. Pro tyto účely jsme si vybrali město Vsetín. Abychom však získali pohled na námi sledovanou problematiku i od osoby se zrakovým postižením, oslovili jsme oblastní odbočku SONS. Následující řádky mají za cíl seznámit čtenáře nejen s městem Vsetín, ale taky se Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých.

Na úpatí Vsetínských, Hostýnských a Vizovických vrchů leží bývalé okresní město Vsetín v nadmořské výšce 345 m. n. m. V celém Zlínském kraji se jedná o třetí největší město, ve kterém bydlí 26 182 obyvatel (Vsetín, 2016). Nejen občané Vsetína, ale i obyvatelé okolních vesnic hojně využívají služby, které město nabízí. Především v centru lze nalézt služby lékařů a lékáren, České pošty, železniční a autobusové dopravy či obchody s potravinami nebo

specializovaným zbožím. Pozitivně hodnotíme i služby, které jsou určeny pro osoby s různými typy zdravotního postižení s posláním podpořit a zkvalitnit jejich životní úroveň.

Pro potřeby zmapování bezbariérových úprav pro osoby se zrakovým postižením jsme se zaměřili především na již zmíněné centrum města, jelikož se zde nachází mnoho pro občany nezbytných služeb. Pozornost jsme věnovali především autobusovému a vlakovému nádraží, poliklinice a nemocnici, poště, městskému úřadu a celkové úrovni bezbariérových prvků, které slouží jedincům se zrakovou ztrátou k lepší orientaci ve městě. Jsme toho názoru, že právě centrum města je oblastí, kde se osoby se zrakovým postižením pohybují nejvíce z důvodu občanské vybavenosti, proto je důležité, aby tato oblast byla dostatečně pokryta bezbariérovými prvky pro potřeby osob s nevidomostí a slabozrakostí.

V blízkosti centra, na ulici Tyršova mezi panelovými domy, sídlí Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých, která vznikla v roce 1996 sloučením České unie nevidomých a slabozrakých a Společnosti nevidomých a slabozrakých v ČR. V současné době sdružuje na 10 000 členů a svá odborná střediska a odbočky má po celé České republice. Již samotný název napovídá, že posláním spolku SONS je sdružovat osoby s nevidomostí či s jinak těžce postiženým zrakem s cílem dosažení co největší míry integrace do majoritní společnosti. Nabízí služby sociální práce, základní, právní a technické poradenství a vydává časopisy nejen v braillově písmu, ale taktéž ve zvukové a digitální podobě či zvětšeném černotisku. Zaměřuje se i na výcvik vodicích psů, osobní asistenci a odstraňování architektonických bariér (SONS, dostupné z: <https://www.sons.cz/onas>). Právě poslední zmíněný bod se stal důvodem, proč jsme se na odbočku SONS obrátili a požádali o spolupráci s cílem zjistit potřebné informace o úrovni bezbariérovosti ve městě Vsetín. Nutno však podotknout, že ve Vsetíně je mnoho služeb určených pro osoby se zdravotním postižením, avšak pro potřeby občanů s postižením zraku je oblastní odbočka SONS jedinou službou, která se specializuje přímo na problematiku zrakového postižení.

Centrum města Vsetín a vsetínská odbočka SONS se staly místem realizace šetření k diplomové práci. Po prvotním pozorování proběhly dva rozhovory zaměřené na bezbariérovou úpravu města. Následující kapitola se zaměřuje na průběh realizace šetření a nabízí podrobnosti, které jsme získali na základě výše popsaných kvalitativních metod.

5 Vlastní realizace šetření

Výzkumné šetření se vztahovalo k městu Vsetín a bezbariérovým úpravám, které mají sloužit osobám s těžkým zrakovým postižením s cílem usnadnění prostorové orientace a samostatného pohybu. Abychom důkladně zmapovali zmíněnou bezbariérovost ve městě, využili jsme kvalitativní metodu pozorování a rozhovoru.

Právě prvotní pozorování se stalo předzvěstí nedostatečnosti bezbariérových úprav, kterých jsme si během naší vlastní exkurze městem všimli. Pro účely praktické části jsme si formou fotografické dokumentace zaznamenali pozitivní i méně dostačující bezbariérové prvky pro osoby se ztrátou zraku. Zmíněné fotografie jsou nedílnou součástí diplomové práce a pro lepší přehlednost budou umístěny v kapitole shrnující výsledky realizovaného šetření.

Na zjištěné skutečnosti při pozorování jsme reagovali oslovením vsetínské odbočky Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých. Zajímalo nás, jak městskou bezbariérovost vnímá samotná organizace, jelikož se mimo jiné zaměřuje nejen na hájení zájmů osob se zrakovým postižením, ale taky na oblast odstraňování architektonických bariér. Pro tyto účely vznikly dva rozhovory, které svými otázkami směřovaly ke zjištění úrovně bezbariérovosti pro osoby se zrakovou ztrátou. Výše jsme zmínili, že jsme využili typ polostrukturovaného rozhovoru, tudíž jsme mohli svižně reagovat na zjištěné skutečnosti, popřípadě měnit pořadí otázek z důvodu vzájemného prolínání informací. Otázky jsme volili tak, abychom zjistili pohled na více aspektů vztahujících se k problematice bezbariérovosti ve městě Vsetín v souvislosti s prostorovou orientací a samostatným pohybem. Zajímaly nás informace nejen o pozitivních a negativních prvcích v bezbariérových úpravách, ale zaměřili jsme se i na oblast kompenzačních pomůcek a reliéfních map, problémových úseků ve městě, spolupráci s městem a celkové informovanosti osob se zrakovým postižením o případných architektonických změnách a probíhajících stavebních úpravách.

Po vzájemné domluvě jsme se setkali s paní vedoucí odbočky SONS ve Vsetíně. Paní inženýrka ochotně odpovídala na námi kladené dotazy a celý rozhovor doprovázela příjemná atmosféra. Jelikož má paní vedoucí vsetínské odbočky SONS osobní zkušenost se zrakovým postižením, o to více byly její odpovědi pro naše účely cennější. Po skončení rozhovoru jsme obdrželi kontakt na pána, jehož zrakové vnímání odpovídá stupni nevidomosti. Rozhodli jsme se zachovat anonymitu a neuvádět skutečné jméno respondenta, tudíž budeme pro účely

výzkumné části diplomové práce zmiňovat pseudonym, a to pan Novák. Pan Novák žije v části Vsetína, která se nazývá Jasenka. Jelikož tato oblast leží od centra města ve vzdálenosti asi 2 kilometry, samotné město zná náš respondent velmi dobře, mimo jiné i z toho důvodu, že pracuje v organizaci nevidomých a slabozrakých jako masér, tudíž se ve městě pohybuje téměř každý den. Pan Novák projevil velkou míru entusiasmů a ochotně souhlasil se zodpovězením otázek týkajících se bezbariérovosti města Vsetín a předal nám své osobní zkušenosti s orientací a pohybem ve městě.

Oba rozhovory se zaměřovaly na velmi podobná, až skoro stejná témata. Naším záměrem byl zjistit názor na zkoumané téma z pohledu samotné organizace SONS, kterou v našem případě zastupovala paní vedoucí odbočky a z pohledu uživatele s těžkým zrakovým postižením, který se denně ve městě pohybuje a musí se spoléhat nejen na svou zkušenost a kompenzační pomůcky, ale taky na bezbariérové prvky, které mu mají zajistit bezpečný a plynulý pohyb v prostředí města.

V předchozí kapitole jsme upřesnili, že se naše pozornost zaměřila především na centrum města Vsetín, kde se nachází autobusové a vlakové nádraží, poliklinika, nemocnice, pošta, městský úřad a obchody s různým typem zboží. Po vzájemné domluvě s panem Novákem jsme si domluvili schůzku, jejíž cílem bylo alespoň na chvíli vnímat město z pohledu osoby se zrakovým postižením. Společně jsme městem procházeli a pan Novák se s námi podělil o svůj pohled a názor na klíčová místa v centru a jejich bezbariérové řešení a tím nám pomohl více pochopit a uchopit informace získané nejen formou rozhovorů, ale taky z prvotního pozorování.

Na konkrétní podrobnosti a zjištěné skutečnosti z realizace výzkumné části se zaměřuje následující kapitola, která shrnuje výsledky šetření. Popíšeme bezbariérové řešení pro osoby se zrakovým postižením v centru města a pozornost bude věnována i konkrétním bezbariérovým prvkům, které mají usnadnit prostorovou orientaci a samostatný pohyb. Bezbariérovou situaci doplní i výpovědi vedoucí vsetínské odbočky SONS a našeho respondenta. Cíleným záměrem bylo získat ucelený pohled na sledovanou problematiku, který nám následně pomůže navrhnout případná opatření, která povedou ke zlepšení bezbariérovosti pro potřeby všech uživatelů s těžkým zrakovým postižením ve městě Vsetín.

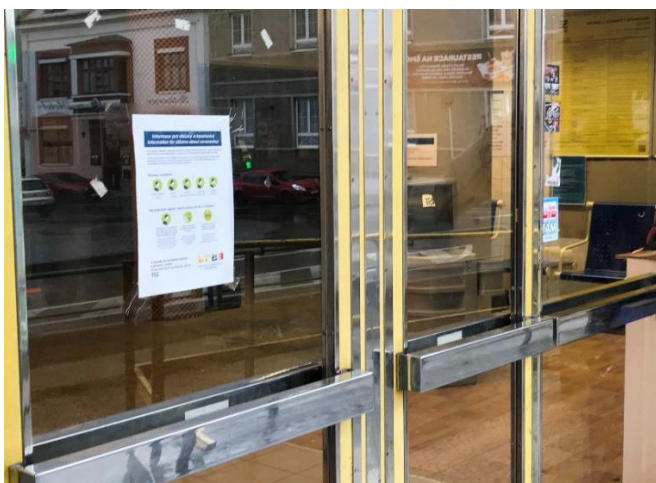
6 Výsledky výzkumného šetření

Výzkumné šetření proběhlo formou pozorování a dvou rozhovorů. Následující řádky shrnují podstatné informace zjištěné pomocí námi vybraných kvalitativních metod a přehledně popisují bezbariérovou situaci ve městě Vsetín, která má sloužit k lepší orientaci a zvýšení samostatnosti osob s těžkým zrakovým postižením.

6.1 Výsledky pozorování

Při pozorování jsme se zaměřili na bezbariérovost města Vsetín a konkrétní prvky, které mají usnadnit jedincům s těžkým zrakovým postižením orientaci v prostoru a samostatný pohyb. Zajímalo nás nejen způsob umístění, ale taky četnost těchto bezbariérových prvků. Již jsme zmínili, že jsme námi pozorované skutečnosti zaznamenali pomocí fotografické dokumentace. Pro lepší přehlednost jsme se rozhodli umístit fotografie přímo do textu práce, jelikož jsme toho názoru, že tento způsob bude na čtenáře působit více uceleněji a umožní tak vytvoření dokonalejší představy o diskutované problematice.

Naše pozorování začalo na vlakovém nádraží. Domníváme se, že každý cestující si na první pohled jistě všimne, že nejen budova, ale i jednotlivá nástupiště nejsou zmodernizovány. Do nádražní budovy vstupujeme přes dva schody prosklenými dveřmi, které se otvírají směrem dovnitř (obr. 1). Kontrastní prvky na dveřích chybí, schodiště taktéž postrádá kontrastní reflexní pásy (obr. 2).

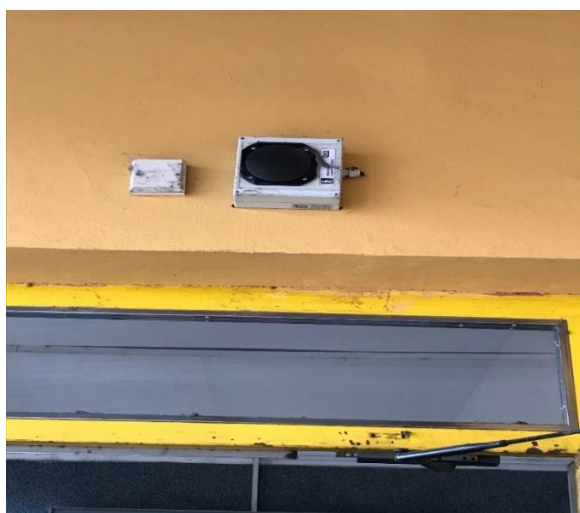

Obr.1: Hlavní dveře do budovy vlakového nádraží

Obr.2: Pohled na schody u hlavních dveří nádražní budovy

Pokud se přesuneme k bočnímu vchodu nádražní budovy, nad dveřmi vidíme orientační hlasový majáček (obr. 3), který jsme popsali v teoretické části diplomové práce. Při pohledu na jednotlivá nástupiště si všimneme sloupů umístěných uprostřed perónů, z nichž některé nemají kontrastní označení (obr. 4 a obr. 5). Patrná je i absence varovného pásu se sloučenou vodicí linií upozorňující osoby se zrakovým postižením na blízkost kolejíště (obr. 6)

Obr. 3: Orientační hlasový majáček

Obr. 4: Sloupy na vlakovém nádraží

Obr. 5: Sloupy na vlakovém nádraží

Obr. 6: Nástupiště vlakového nádraží

Jestli chceme z vlakového nádraží vyjít na ulici Nádražní, kromě výše zmíněného hlavního vstupu lze využít i průchod směřující směrem k chodníku u silnice. Přímo před nádražní budou se nacházet nově postavená Smetanova galerie, na kterou se zaměříme v textu níže. Pokud se vydáme z vlakového nádraží směrem doprava, vede nás chodník k autobusovému nádraží, poliklinice a nemocnici. Narazíme však na přechod pro chodce vedoucí skrz výjezd z parkoviště (obr. 7), který je na rozhraní se silnicí vybaven varovným pásem, signální pás však zcela chybí.

Obr. 7: Přechod pro chodce

Na konci zmíněného chodníku můžeme přejít silnici po přechodu pro chodce, který směřuje na autobusové nádraží. Přirozenou vodící linií zde může být trávník nacházející se mezi chodníkem a vozovkou nebo druhá hrana chodníku (obr. 8). Přesné místo odbočení k přechodu lze tedy najít pomocí bílé hole. Přechod pro chodce je rozdělen ostrůvkem. První část přechodu (obr. 9) vede na zmíněný ostrůvek a pro lepší orientaci zde najdeme signální pás směřující k varovnému pásu u sníženého obrubníku při kraji vozovky. Tyto hmatné prvky jsou sice odlišitelné nášlapem, vizuálně však nikoliv. Na ostrůvku si jedinec pomocí bílé hole a přirozené vodící linie v podobě travnaté části nahmatá další signální pás sloučený s varovným pásem, který jej nasměruje přímo k přechodu pro chodce (obr. 10). Nutno však na základě vlastní zkušenosti podotknout, že situace u zmíněného přechodu je nepřehledná především kvůli širokému úseku přecházení a umístění v zatáčce (obr. 11).

Obr. 8: Chodník vedoucí směrem k nemocnici, poliklinice a autobusovému nádraží

Obr. 9: Přechod pro chode směřující k ostrůvku

Obr. 10: Navazující přechod od ostrůvku k autobusovému nádraží

Obr. 11: Přejechod pro chodce situovaný v zatáčce vozovky

V případě, že jedince potřebuje dojít k nemocnici, nezvolí výše zmíněné přechody pro chodce s ostrůvkem, ale dojde až na konec chodníku opatřeným hmatným varovným pásem na rozhraní s vozovkou (obr. 12). Tento varovný pás není vizuálně kontrastní a taky zde postrádáme signální pás upozorňující na začínající vozovku. Na samotnou Nemocniční ulici se napojíme odbočením doprava. Po levé straně vede chodník, který končí u nemocniční vrátnice (obr. 13). Případná rozdělení chodníku, která jsou nezbytná k zajištění výjezdu automobilů z areálu nemocnice, jsou zvýrazněna vizuálně kontrastně, nikoli však hmatným prvkem (obr. 14). Přirozenou vodicí linii zde zastává stěna plotu.

Obr. 12: Chodník směřující do vozovky

Obr. 13: Chodník vedoucí Nemocniční ulicí

Obr. 14: Vizuálně kontrastní prvek na chodníku směřující k nemocnici

Jelikož ulice směřující k nemocničnímu areálu již nikam dál nevede, přesuneme se zpět na autobusové nádraží. I tato oblast nespĺňuje dle našeho názoru vhodné podmínky bezbariérovosti pro osoby se zrakovým postižením. Samotné nádraží tvoří čtyři nástupiště, na kterých se nachází jednotlivá stanoviště nástupu označenými čísly (obr. 15 a obr. 16). Tyto stanoviště bohužel však nemají ani kontrastní značení, ani popisky v bodovém písmu, pomocí kterých by osoba s těžkou ztrátou zraku zjistila, kde se zrovna nachází. Mezi jednotlivými nástupišti se dá procházet, ale jen na konkrétních místech a zcela tu chybí hmatné prvky, které

by usnadnily orientaci osobám se zrakovým postižením. Jezdí tady nejen autobusy MHD, ale taky autobusy, které jedince dovezou do okolních vesnic. Jízdní řády jsou však na jednotlivých stanovištích jen v černotisku. Nově je zde zřízena informační odjezdová tabule (obr. 17). Vozidla MHD postrádají povelovou soupravu.

Obr. 15: Stanoviště nástupu MHD

Obr. 16: Zadní strana stanoviště nástupu MHD

Obr. 17: Informační odjezdová tabule na autobusovém nádraží

Naproti autobusovému nádraží se nachází budova polikliniky. K té vedou dva přechody pro chodce. Jeden je situovaný v křižovatce u zatáčky vozovky (obr. 18), druhý kříží výjezd vozidel z parkoviště (obr. 19). K prvnímu přechodu se dostaneme po diagonálně řešeném chodníku, kde na přirozenou vodící linii navazuje signální pás skloubený s varovným pásem u sníženého obrubníku při vozovce. Pro lepší představu přikládáme fotografii dokumentující návaznost chodníku z autobusového nádraží k prvnímu přechodu pro chodce (obr. 20). Můžeme si všimnout, že druhý přechod je taky vybaven varovným pásem nekontrastní barvy, přičemž z jedné strany je doplněn signální pás pro lepší orientaci.

Obr. 18: První z přechodů pro chodce vedoucí k poliklinice

Obr. 19: Druhý z přechodů pro chodce vedoucí k poliklinice

Obr. 20: Diagonálně řešený chodník vedoucí z autobusového nádraží

Vedle vlakového a autobusového nádraží se tyčí nově postavená Smetanova galerie. Musíme konstatovat, že jelikož se jedná o novou stavbu, dokončenou začátkem roku 2020, dbalo se na vybudování bezbariérových prvků pro potřeby osob se ztrátou zraku. Okolí galerie je vybaveno hmatnými prvky v podobě kontrastních signálních pásů, které navádějí budto k přechodům

pro chodce (obr. 21) či k posuvným dveřím vedoucím do prostorů budovy. Galerie má celkem tři vchody, které jsou řešeny obdobným způsobem (obr. 22).

Obr. 21: Přechod pro chodce vedoucí od budovy vlakového nádraží ke Smetanově galerii

Obr. 22: Jeden z vchodů do Smetanovy galerie

Ke Smetanově galerii lze dojít i ze směru od autobusového nádraží. Kolem věžového domu, který je nejvyšší budovou ve městě (pro upřesnění se jedná o modrou budovu na obr. 20), dojdeme k přechodu pro chodce sousedícího s nejfrekventovanější ulicí, která se jmenuje

Smetanova (obr. 23). Na přechodu pro chodce u věžového domu upozorňuje varovný pás kontrastní barvy na blízkost vozovky. Blíže ke galerii vidíme signální pás sloučený s varovným pásem.

Obr. 23: Přechod pro chodce od věžového domu směrem ke Smetanově galerii

Následující fotografie nabízí čtenářům pohled na část Smetanovy ulice (obr. 24). Můžeme si všimnout schodů vedoucí do galerie, které nejsou kontrastně značeny. U kraje chodníku míváme sloupy pouličních lamp, taktéž bez kontrastních prvků. Chodník na protější straně vozovky je stejně prostorný, ale na bocích u silnice parkují auta, které mohou osobám se zrakovým postižením orientaci ztížit. Nutno konstatovat, že Smetanova ulice je velice dlouhá a najdeme zde spoustu přechodů pro chodce. Ne všechny přechody splňují bezbariérové podmínky dané legislativou. Většina přechodů pro chodce zcela postrádá signální pásy, najdeme zde však i přechody bez pásů varovných.

Obr. 24: Chodník vedoucí Smetanovou ulicí kolem Smetanovy galerie

Na rohu galerie přicházíme k dalšímu přechodu pro chodce, který směřuje k Žerotínově ulici (obr. 25). Přechod pro chodce je vhodně řešený, na obou stranách vidíme signální pásy přecházející do varovných pásů na rozhraní s vozovkou.

Obr. 25: Přechod pro chodce směřující od Smetanovy galerie na Žerotínovu ulici

Žerotínova ulice nabízí občanům spoustu obchodů a služeb, jako jsou např. obchody s textilem a obuví, lékárna, papírnictví, cestovní kancelář, drogerie, knihkupectví či hračkářství. Samotná ulice je prostorná a nabízí lidem dva chodníky po stranách vozovky. Na hlavním chodníku, který

končí u parku a budovy Gymnázia, najdeme všechny zmíněné služby (obr. 26). Vchody do jednotlivých obchodů nejsou nijak označeny, jsou tvořeny jednotnou linií. Při prostorové orientaci a samostatném pohybu může sloužit jako přirozená vodící linie hrana chodníku, popř. stěna obchodů. Myslíme si však, že obě tyto možnosti nejsou vhodné, vzhledem k tomu, že při jedné straně se nachází parkoviště, tudíž by jedinec se zrakovým postižením narážel bílou holí do zaparkovaných vozidel, a druhá z možností je nežádoucí kvůli většímu pohybu lidí u vchodů jednotlivých obchodů a narážení bílou holí do vstupních dveří.

Obr. 26: Chodník na ulici Žerotínova

Asi uprostřed nákupní zóny lze odbočit na náměstí Svobody, které je situováno přímo v centru města. Nutno však podotknout, že se naproti náměstí nachází i průchod umístěný mezi řadou obchodů. Na tuto situaci upozorňuje jedince se zrakovou ztrátou umělá vodící linie (obr. 27), na kterou navazuje signální pás směřující k varovnému pásu u vozovky (obr. 28). Uvítali bychom ale vizuální zvýraznění hmatných prvků.

Obr. 27: Umělá vodící linie u průchodu

Obr. 28: Navazující signální pás směřující k přechodu pro chodce na náměstí Svobody

Náměstí Svobody je rozlehlá plocha (obr. 29), kde můžeme najít další obchůdky, občerstvení, dům kultury, kino či lavičky vybízející k posezení. Domníváme se však, že rozsáhlý prostor náměstí musí činit osobám se zrakovým postižením značné potíže v orientaci i z toho důvodu, že zde nenajdeme žádné vodící linie napomáhající udržet přímý směr chůze.

Obr. 29: Náměstí Svobody

Pokud celé náměstí Svobody přejdeme, najdeme budovu Městského úřadu (obr. 30 a obr. 31). Do budovy se dostaneme po schodištích, která jsou umístěna ze dvou stran. Po pravé straně si všimneme černých podložek, které mohou působit kontrastně. Myslíme si však, že tím nelze nahradit bezpečnostní značení schodišť.

Obr. 30: Pohled na Městský úřad z boční strany

Obr. 31: Pohled na hlavní vchod Městského úřadu

Pokud projdeme kolem hlavního vchodu Městského úřadu, dojdeme k dalšímu přechodu pro chodce, který směřuje k druhému náměstí, a sice k Dolnímu náměstí. Před samotným přechodem pro chodce jsou nevhodně umístěny dva mohutné květníky, které je potřeba obejít. K přechodu však míří signální pás opět spojený s varovným pásem (obr. 32).

Obr. 32: Pohled na přechod pro chodce směřující k Dolnímu náměstí

K Dolnímu náměstí vedou dva široké chodníky, z kterých lze vstoupit do různých obchodů s dekoracemi, textilem, šperky, obuví, ale taky zde najdeme restaurace a pobočky různých bankovních společností. Pro představu nabízíme náhled na část tohoto chodníku (obr. 33). Směrem k vozovce, kde jezdí především autobusy MHD, jsou vysázeny stromy. Dvě autobusové zastávky na Dolním náměstí jsou označeny pomocí zastaralých kovových cedulí, kde postrádáme popis v bodovém písmu, jízdní řád je jen formou černotisku (obr. 34).

Obr. 33: Chodník na Dolním náměstí

Obr. 34: Zastávka MHD na Dolním náměstí

Z dalších služeb, které Dolní náměstí nabízí, můžeme dále jmenovat např. květinářství, drogerii, železářství či obchod s elektronikou. Nejvýrazněji se zde však tyčí budova Městské knihovny. Přilehlé schody vedoucí ke knihovně taktéž nemají bezpečnostní značení (obr. 35).

Obr. 35: Schody vedoucí do Městské knihovny

Pokud potřebujeme dojít k budově České pošty, musíme se stále držet chodníku vedoucího z náměstí Svobody, na jehož konci odbočíme doleva (obr. 36). Přirozenou vodící linii zde zastupuje stěna a následně roh domu. Jelikož pak chodník vede podél vozovky, je potřeba se držet stěny přítomného domu, který jsme zdokumentovali z pohledu směrem od pošty (obr. 37)

Obr. 36: Roh budovy na Dolním náměstí

Obr. 37: Pohled na přilehlý chodník vedoucí k poště

Vchod do budovy České pošty je vybaven prosklenými posuvnými dveřmi, na kterých si ve výši očí všimneme vizuálně kontrastních prvků. Hned za posuvnými dveřmi jsou však situované schody bez bezpečnostního značení hrany prvního a posledního schodu. Nad prosklenými dveřmi je umístěn orientační hlasový majáček (obr. 38)

Obr. 38: Vchod do budovy České pošty

Výše popsaný okruh mapuje naše pozorování, které se uskutečnilo v centru města Vsetín. Trasa začínala na vlakovém nádraží a pokračovala směrem k nemocnici, poliklinice a autobusovému nádraží, dále přes Smetanovu ulici až k samotnému jádru centra, které tvoří náměstí Svobody, Dolní náměstí a odtud jsme pokračovali k budově České pošty, kde

jsme pozorování ukončili. Tento okruh centrem jsme si vybrali z toho důvodu, že po jeho trase narazíme na mnoho obchodů a služeb, které občané města hojně využívají a tudíž se zde pohybuje nejvíce lidí. Při pozorování jsme narazili na nedostatky v bezbariérové úpravě pro potřeby osob s těžkou ztrátou zraku. Obzvláště nevhodně řešené je vlakové a autobusové nádraží. Nedostatečné množství bezbariérových prvků se objevuje ale i na dalších místech trasy.

6.2 Výsledky rozhovorů

Výše zmapovaná situace nás podnítila k tomu, abychom oslovili vsetínskou odbočku Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých a prodiskutovali tak důležitá hlediska, která se vztahují k bezbariérovým úpravám města Vsetín. Na naše dotazy velmi ochotně odpovídala vedoucí vsetínské odbočky a následně pan Novák, který nám poskytl pohled uživatele s těžkým zrakovým postižením.

Paní vedoucí odbočky SONS ve Vsetíně nám na úvod shrnuje, jaké služby organizace nabízí svým klientům. Jedná se především o služby odborného sociálního poradenství a sociálně aktivizační služby, které pomáhají osobám se zrakovým postižením vést plnohodnotný život, přičemž nás pro více informací odkazuje na webové stránky Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých. Mimo tyto služby nabízí vsetínská odbočka i masáže, které provádějí maséři se zrakovým postižením. Upřesňuje však, že je velký rozdíl v pomoci občanům se ztrátou zraku na úrovni slabozrakosti a na úrovni nevidomosti, jelikož vnímání okolního světa je v každém případě zcela odlišné.

Přesný počet osob se zrakovou ztrátou ve městě Vsetín paní vedoucí nezná, ale domnívá se, že zde bydlí asi sto jedinců s velmi vážným zrakovým postižením.

Celková bezbariérová úprava města pro osoby se zrakovou ztrátou je však z pohledu paní vedoucí nedostatečná. Pozitivně hodnotí signální prvky pro nevidomé, především vodící linie, které se však ve městě bohužel vyskytují ve velmi malém množství. Jako další pozitivně hodnotí budovu vlakového nádraží a budovu pošty, jelikož se zde podařilo nainstalovat hlasové majáčky, které je ovšem potřeba aktualizovat. Kladným prvkem v bezbariérovosti jsou i hmatné chodníky. Paní vedoucí dodává, že při modernizaci chodníků ve městě se na tento prvek celkem dbá, jelikož stavební zákon ukládá povinnost tyto hmatné úpravy zavádět.

Ovšem dle paní inženýrky není dobře, pokud nejsou některá místa bezbariérově upravená. Jako příklad uvádí okolí budovy vsetínské odbočky SONS, kde je bezbariérovost špatně vyřešena. Dokládá to fakt, že se maséři, kteří chodí sami s bílou holí na autobusové nádraží, najednou ocitnou mezi auty, protože je chodník špatně naviguje. Negativně vnímá skutečnost, že je ve městě velmi málo výše zmíněných signálních prvků, přičemž na budovách se nevyskytují vůbec.

Velmi problematické se jeví nejvíce navštěvované části města, a sice samotné centrum města a nákupní zóny. Specifikum samo o sobě je dle paní inženýrky autobusové a vlakové nádraží. Nevhodně řešené je i náměstí, kde jsou sice vodící linie, ale pro osoby se zrakovým postižením je toto místo i přesto orientačně nepřehledné. Paní vedoucí nám vysvětlila, že plynule svažující se chodníky, které slouží osobám na vozíku, neposkytují potřebnou míru opory při orientaci a jedinci se ztrátou zraku si tak nemají o co opřít bílou hůl a zjistit, kde se momentálně nachází. Obrubníky totiž dle paní inženýrky slouží jako signální prvky, které na náměstí zcela chybí. Celkovou bezbariérovou úroveň pro osoby se zrakovým postižením shrnuje paní vedoucí slovy: *„Ve Vsetíně není vybudované nic.“*

V rozhovoru jsme se zaměřili i na kompenzační pomůcky a zajímalo nás, které z pomůcek usnadňující orientaci v prostředí klienti organizace SONS nejvíce používají. Paní vedoucí odpovídá, že nejčastěji se jedná o bílou hůl, která může být opatřena kamerou nebo vibrujícím systémem. Dále uvádí, že při lepší orientaci se dají využít i náramky a brýle, které dopředu hlásí 3 metry vzdálenou překážku.

Dále nás zajímalo, zda mají klienti možnost využít reliéfní mapy, popřípadě, zda se využívají při nácviku prostorové orientace a samostatného pohybu. Od paní vedoucí se dozvídáme, že nácvik orientace v prostoru má na starost dceřina společnost Tyfloservis. Konstatuje však, že možnost využití reliéfních map ve Vsetíně není. Reliéfní mapy jsou ale dle paní vedoucí užitečnou pomůckou a bylo by přínosné, kdyby je pro Vsetín někdo vyrobil.

V rozhovoru jsem se dotazovali i na spolupráci s městem, která dle slov paní inženýrky probíhá s komunitním plánem. Na podnět vsetínské odbočky SONS a zástupců osob se zdravotním postižením se v rámci komunitního plánu zaměřila pozornost na bezbariérové úpravy pro osoby se zdravotním postižením a maminky s kočárky. Byla vytvořena komise, která má za úkol bezbariérovost mapovat a následně zjištěné skutečnosti projednávat a řešit.

Město Vsetín se dle paní inženýrky staví k těmto krokům otevřeně a se zájmem. Konkrétní výstupy nebyly ještě publikovány, jelikož se chce město ještě na určité skutečnosti zaměřit podrobněji. Celkově však paní vedoucí hodnotí zájem města o diskutovanou problematiku pozitivně.

Negativní postoj však zaujímá k informovanosti o nově vzniklých bariérách ve městě. Dodává, že již město upozorňovala na tuto záležitost, ale zatím byly snahy o zlepšení neúspěšné. Je ovšem cílem, aby odbočka dostávala informace o plánovaných stavebních úpravách. Aby byl Vsetín pro klienty bezpečný, musí se jedinci se zrakovým postižením řídit radami odborníků. Stalo se ale, že jednoho klienta pokousal pes, jelikož na něj nešťastnou náhodou narazil bílou holí. Obecně však dle názoru paní inženýrky platí, že chozením po naučených trasách se míra nebezpečí pro klienty snižuje.

Poslední otázka směřovala na realizované projekty, ovšem paní vedoucí uvádí, že v žádném projektu jako vsetínská odbočka zapojeni nejsou.

Pokud se zamyslíme nad zjištěnými informacemi, které jsme získali rozhovorem s paní vedoucí vsetínské odbočky Sjedenocené organizace nevidomých a slabozrakých, zjistíme, že bezbariérová situace ve městě Vsetín není pro osoby s postižením zraku zcela dostatečná. Nedostatky v bezbariérové úpravě vnímáme nejen my, ale taky vedoucí odbočky SONS, která jen potvrdila naše domněnky. Kladně však hodnotíme snahu odbočky i města zlepšit bezbariérovost Vsetína, i když je zřejmé, že konkrétní bezbariérová opatření se zavádí velmi pomalu.

Druhý rozhovor zaměřený na bezbariérovost pro osoby s těžkým zrakovým postižením probíhal s panem Novákem, jehož zrakové vnímání odpovídá úrovni nevidomosti. Ve městě Vsetín, konkrétně v části Jasenka, bydlí od narození, s výjimkou pobytu na internátních školách. Jelikož pracuje na odbočce SONS jako masér, pohybuje se ve městě každý den. Upřesňuje však, že se většinou jedná o cestu do zaměstnání. Pokud si potřebuje vyřídit jiné záležitosti, popřípadě si nakoupit, volí známé a naučené trasy. Cítí se však jistěji, pokud ho doprovází dcera nebo manželka, která se díky zbytkům zraku ve městě orientuje lépe. Pokud pan Novák potřebuje navštívit lékaře, raději využívá místní taxislužbu.

Z kompenzačních pomůcek je pro pana Nováka nepostradatelná bílá hůl. Dle jeho slov jinou pomůcku nepotřebuje, protože základem je umět se sám orientovat, mít mapu v hlavě, neodchylovat se z přímého směru a vědět, kolik kroků a kam člověk došel. Pan Novák se s námi podělil o svou vlastní zkušenost s prostorovou orientací a samostatným pohybem. Říká, že se spoustu věcí naučil sám, i přesto, že absolvoval kurz POSP, kde pochytil především základní informace. Nejpodstatnější je dle jeho názoru vnímat prostor, pamatovat si orientační body a vědět, odkud kam chceme dojít. Pan Novák si v představách vytvoří prostorovou mapu a pohybuje se v pravých úhlech z místa na místo. Konstatuje, že si nové trasy nejprve projde s někým známým, který mu zároveň i pomůže najít orientační body a poradí mu, dle čeho si je má zapamatovat. V určitých průsečících a orientačních bodech tedy ví, co se zde právě nachází a podle toho se otočí doprava, doleva, popřípadě jde stále rovně. Tyto opěrné body na trasách jsou velkou výhodou a k jejich vytvoření slouží i ostatní smysly, jako je např. sluch při přecházení mostu vedoucího přes vodu nebo vůně linoucí se z pekárny. K základní mapě si pak přidává další oblasti. Pokud mu někdo ukáže možnou zkratku, dokáže si tuto trasu zapamatovat a někdy při samostatném pohybu lehce improvizuje. Přesto je ale opatrný a spíše volí trasy naučené, které vnímá jako skládačku. Pokud mu vypadne jeden dílek, ocitá se v nepříjemné situaci. Tyto skutečnosti jsou velmi podstatné i při chůzi s vodícím psem, se kterým má pan Novák taktéž zkušenost. Říká, že pes chodí mnohem rychleji a jeho výhodou je vyhýbání se překážkám a sloupům. Pokud se však jedinec neumí v prostředí orientovat, pes mu dle jeho mínění nepomůže. Nyní však vodícího psa nemá. Zajímal nás i respondentův pohled na reliéfní mapy, i když jsme si na toto téma povídali s vedoucí vsetínské odbočky SONS. Pan Novák opět potvrdil, že nemají možnost využít reliéfní mapy a plány k prostudování města a tudíž je osobám s postižením zraku odepřena možnost blíže se s prostředím ve městě seznámit a udělat si tak ucelenější představu k usnadnění POSP. Dle jeho názoru je výroba reliéfní mapy složitý a finančně náročný proces, proto tuto pomůcku pro orientaci ve Vsetíně ještě nikdo nevyrobil. Sám si však myslí, že se jedná o dobrou pomůcku, která přispívá k zdokonalení představivosti o městském prostředí.

Následně nás zajímala možnost využití průvodcovské služby. Dozvídáme se, že dříve tyto služby byly ve vsetínské odbočce SONS k dispozici a lidé ji často využívali, nyní se však tato možnost nenabízí. Náš respondent ale konstatuje, že sám této průvodcovské služby nevyužil.

Celkovou úroveň bezbariérovosti hodnotí z pohledu míst, na kterých se pohybuje nejvíce. Pan Novák říká, že na některá místa nemá potřebu chodit a raději je opatrnější. Konstatuje však, že v době nouze či pod tlakem by situaci zvládl i na místech, která pro něj nejsou dostatečně přehledná nebo je nezná. Pozitivně hodnotí snahu města řešit bezbariérové úpravy a taktéž jako paní vedoucí vsetínské odbočky zmiňuje povinnost dbát při realizaci nových projektů na legislativní rámec upřesňující podobu bezbariérových prvků.

Dle slov pana Nováka je velmi nepříjemné, pokud se ve městě dělají stavební úpravy a nikdo je na tuto skutečnost neupozorní. Jako obtížné vnímá náhlé zjištění, že pro něj dostupná místa ve středu města jsou najednou nepřístupná. Jako příklad uvádí stavbu Smetanovy galerie, která byla dle jeho slov „*chuťovka*.“ Pokud se musel v blízkosti stavby pohybovat, byl velmi naštvaný, jelikož situace byla pro jeho potřeby velmi nepřehledná. Dle našeho respondenta je ovšem důležité najít v sobě odvahu a nebát se. Pokud člověk zkouší a pohybuje se, získá tak cenné zkušenosti pro orientaci a samostatný pohyb. Vysvětluje, že je potřeba si vzít bílou hůl do ruky a naučit se trasu vnímat.

Na otázku, zda jsou dle jeho názoru ve městě nějaká pozitiva ve smyslu bezbariérovosti, odpovídá pan Novák tím, že má naučené trasy a pokud se ve městě objeví nějaká novinka, nemusí se o ni vůbec dozvědět nebo nové prvky vůbec nepoužívá. Dle respondenta nejsou špatné „*vodicí proužky*“ na chodnících, ale problém vnímá v tom, že se o těchto hmatných prvcích většinou ani nedozví. Je to z toho důvodu, že člověk může náhodně tento prvek přešlápnout a tudíž nezjistí, že lze tuto možnost navigace využít. Pokud ovšem musí přecházet cestu na přechodu pro chodce, hmatové prvky použije. Většinou však přechody pro chodce nevyužívá, jelikož nespádají do jeho naučené trasy. Dobrou zkušenost má na místech, kde se denně pohybuje a jsou tedy pro jeho potřebu přehledné a bezpečné. Někdy se však stane, že se objeví překážka v podobě cedule, do které náš respondent narazí, jelikož se bariéra nachází ve výši hlavy. Tyto situace pana Nováka zcela oprávněně vyvedou z míry. Pokud na tuto skutečnost upozornil město, setkal se nejprve s vyhýbavým chováním, ale nakonec byla překážka dle pana Nováka přemístěna, ale taktéž na nevhodné místo. I přes tyto překážky se však náš respondent cítí ve městě bezpečně. Konstatuje, že na některé situace se předem nedá úplně připravit, ale na druhou stranu už si určité překážky pamatuje a je více opatrný. Jednou měl i kolizi s autem, které ho odhodilo na chodník, ale i přes tuto negativní zkušenost nemá příliš velké obavy o své bezpečí.

Co se týká ostatních spoluobčanů, někdy našemu respondentu nabídnou i pomoc, např. při přecházení silnice. Pan Novák se domnívá, že většina lidí osoby se zrakovým postižením mívá a sám prý na některé působí jako jedinec se zbytky zraku, jelikož se projevuje sebejistě, obzvlášť na známé trase. Nepopírá, že zažil i negativní zkušenost, ale většinou jsou ostatní lidé vstřícní a ochotně pomohou.

Po rozhovoru s panem Novákem jsme zjistili, že při prostorové orientaci a samostatném pohybu spoléhá především sám na sebe a na své nabyté zkušenosti. Velkou pomocí je mu při orientaci v prostředí nejen bílá hůl, ale taky jeho sluchové vnímání. Z jeho vyprávění jsme pochopili, že se ve městě pohybuje především po naučených trasách, jelikož je opatrný a známé cesty mu dávají pocit jistoty. Pokud ovšem nějakou trasu zná jen částečně, zeptá se kolemjdoucích lidí, kteří ho nasměrují správným směrem.

S panem Novákem jsme diskutovali i o skutečnostech, které jsme zjistili při našem pozorování bezbariérové úrovně ve Vsetíně, a to v průběhu společného procházení centrem města. Následující řádky nabízí osobní pohled respondenta na místa zdokumentovaná v podkapitole o výsledcích pozorování.

Samotné vlakové nádraží vnímá pan Novák jako „*vtip*.“ Říká, že pohybovat se zde poslepu vůbec nejde, tudíž ho vždy někdo doprovází. Samotné nástupiště by dle jeho názoru šlo najít, ale už nemá jistotu, zda mu nějaká lokomotiva nestojí v cestě, popř. zda zrovna něco neprojíždí. Se svým doprovodem se cítí bezpečněji i z toho důvodu, že se ztrátou zraku člověk někdy nedokáže reagovat dostatečně rychle. Pan Novák sebe vnímá jako odvážného, ale i to má dle jeho slov „*své meze*.“ Jízdenku by si koupit zvládl, ale v dnešní době vše řeší přes mobilní aplikaci.

Na autobusovém nádraží se dozvídáme, že i když chodí pan Novák převážně pěšky, občas využije i službu MHD. Jeho autobus jezdí ze stanoviště 32 přes Dolní náměstí až na Jasenku, kde náš respondent bydlí. Pokud je to potřeba, zeptá se řidiče autobusu, jakým směrem a přes které zastávky jede, popřípadě mu pomohou ostatní lidé. Aby se na stanoviště dostavil správně, jednotlivé sloupy si počítá. Pan Novák se nám i svěřil, že tyto sloupy nemá rád, jelikož do nich občas narazí hlavou. Zmínili jsme i povelovou soupravu na vozidlech MHD, která ve Vsetíně chybí. Zajímalo nás, kdyby tento akustický prvek byl pro osoby se zrakovým postižením k dispozici, zda by pan Novák jezdil i do jiných částí města. Pro našeho respondenta je však

snazší naučit se trasu pěšky, jelikož autobus by zastavil na místě, kde to nezná a situace by se tím pro pana Nováka zkomplikovala. Jelikož nezná kompletní propojení ulic, nemůže si dovolit při orientaci v prostoru moc improvizovat. Cestování autobusem shrnuje tím, že musí vědět, kam jede, popř. se musí zeptat lidí. Zajímalo nás taky pohled respondenta na popisky v Braillově písmu. Konstatuje, že by tyto popisky využil, ale musel by nejen vědět, že je tato možnost k dispozici, ale taky, kde tyto popisky najde a jak jsou umístěny.

Směrem k poliklinice chodí pan Novák velice málo, jelikož přechod pro chodce umístěný v křižovatce není dle jeho názoru dobře vyřešen a situován, postrádá zde symetrii. Když musí přejít vozovku po tomto přechodu pro chodce, sám říká: „*Vždycky se nějak dostanu na druhou stranu, většinou mně to vždycky vyšlo.*“ Doplnuje, že na polikliniku nechodí rád, většinou jen z nutnosti. Ovšem do nemocnice sám nechodí vůbec, vždy ho někdo doprovází, popř. využije službu taxi. V nemocničním areálu mu vždy někdo pomůže.

Celou Smetanovu ulici má pan Novák dobře zmapovanou. Říká, že samotný střed města zná velice dobře, proto se zde pohybuje sám. Nepopírá však, že někdy využije metodu pokus - omyl. Naše společná cesta dále pokračovala ke Smetanově galerii. Již jsme zmínili v textu výše, že stavba byla dokončena začátkem roku 2020, tudíž neměl náš respondent ještě mnoho příležitostí galerii více prozkoumat. Při přecházení silnice se taktéž spoléhá na své sluchové vnímání.

Když jsme po přechodu pro chodce došli na Žerotínovu ulici, pan Novák přesně věděl, kde se nacházíme. Zajímalo nás, jak řeší situaci, pokud si zde potřebuje něco nakoupit. Konstatuje, že když hledá např. lékárnu, pootevře dveře a podle vůně, která se z dveří line, pozná, zda je v lékárně správně, popř. se zeptá kolemjdoucích lidí. Pan Novák však dodává, že kdyby tady chodil častěji, jednotlivé vchody by měl odpočítané. Když jsme se blížili k průchodu a zároveň k přechodu pro chodce vedoucího na náměstí Svobody, náš respondent nás na zmíněné body i sám upozornil, má tedy o nich dobrý přehled.

Samotné náměstí Svobody je sice pro pana Nováka hodně otevřená plocha, ale nijak mu to orientaci nekomplikuje, jelikož tento prostor dobře zná a ví, kam touto cestou dojde. Obecně však otevřená prostranství nemá rád, protože je snadné se z přímého směru odchýlit. Na náměstí Svobody strach ovšem nemá, jelikož tu nejezdí auta a při užití kyvadlové techniky při chůzi s bílou holí se spoléhá na svůj sluch. Po levé straně stojí totiž budovy. Když bílou holí

ťukne o zem, dokáže sluchem tyto domy vnímat a specifický zvuk mu napomáhá udržet si přímý směr chůze. K Městskému úřadu dokáže náš respondent dojít sám. V interiéru budovy se při vstupu orientuje, ale většinou zde pana Nováka někdo doprovází. Pokud jde bez doprovodu, vždy mu vevnitř někdo pomůže.

Dolní náměstí je taktéž trasou, kterou má respondent dokonale zmapovanou. Protože mu při orientaci pomáhá kromě bílé hole i paměť a představy, nenarazili jsme zde na žádnou komplikaci.

Na poštu nechodí pan Novák příliš často. Jelikož je v interiéru České pošty zaveden systém pořadových čísel, které jedinec získá stisknutím tlačítka na přístroji, vždy mu někdo z přítomných lidí poradí a následně mu ochotně pomůže paní na přepážce.

Tato kapitola se zaměřila na výsledky výzkumného šetření. Byly popsány skutečnosti, které vyplynuly z pozorování a rozhovoru. Při srovnání výpovědí paní vedoucí vsetínské odbočky SONS a pana Nováka zjišťujeme, že úroveň bezbariérovosti ve Vsetíně pro potřeby osob s těžkým zrakovým postižením je značně nedostatečná. Tuto skutečnost podtrhují i výsledky pozorování, při kterém jsme na jisté obtíže v bezbariérové úpravě narazili.

Domníváme se, že téma bezbariérovosti pro potřeby osob se ztrátou zraku je velmi podstatné a je potřeba na tuto problematiku nezapomínat. Aby se zvýšila a podpořila samostatnost osob se ztrátou zraku a s tím související zapojení do majoritní společnosti, měly by se bezbariérové prvky a úpravy zavádět, popř. modernizovat, neboť dobrá vybavenost města těmito prvky zlepšuje jak život nevidomých, kteří zde žijí, tak i celkový obraz města v očích veřejnosti.

7 Diskuze

Praktická část diplomové práce představila téma bezbariérovosti pro osoby se zrakovým postižením a zaměřila se na bezbariérové úpravy ve městě Vsetín. Prostřednictvím pozorování a rozhovorů jsme získali více informací vztahující se k danému tématu a na následujících řádcích více shrneme a porovnáme získané výsledky zkoumané problematiky.

Nejen pozorování, ale i rozhovory s paní vedoucí odbočky SONS a s naším respondentem poukazují na nedokonalé řešení bezbariérových úprav v centru města Vsetín. Paní vedoucí sama přiznala, že situace je velice špatná a bezbariérových prvků je ve Vsetíně velmi málo, přičemž nejproblematičtější je právě zmíněné centrum, nákupní zóny, vlakové a autobusové nádraží.

Vlakové nádraží je sice vybaveno orientačním hlasovým majáčkem, ale ten bohužel není aktualizovaný. Domníváme se tedy, že možnost využití tohoto hlasového majáčku osoby s nevidomostí nevyužívají. Jednotlivá nástupiště zcela postrádají vodící linie s funkcí varovného pásu a jedincům překáží i nekонтрастní sloupy umístěné přímo uprostřed perónů. I náš respondent potvrzuje žalostné řešení vlakového nádraží a kvůli své bezpečnosti se zde vždy nechává doprovodit průvodcem.

Podobnou situaci pozorujeme i na autobusovém nádraží. Na jednotlivých stanovištích jsou umístěny sloupy označené číslem nástupiště. Aby náš respondent, jehož vnímání odpovídá těžké ztrátě zraku, našel konkrétní stanoviště, musí si sloupy odpočítat. Ovšem tyto sloupy jsou velmi nešťastně řešeny, jelikož se stává, že i náš respondent, který má situaci na autobusovém nádraží zmapovanou, do těchto sloupů naráží. Respondent by taky uvítal popisky v Braillově písmu, které zde zcela chybí. Postrádáme zde i povelovou soupravu na autobusech MHD.

Jako nevhodně řešenou vnímáme i přístupnost k poliklinice či k nemocnici. Popsali jsme a zdokumentovali, že k budově polikliniky vedou dva přechody pro chodce ze strany od autobusového nádraží. První z přechodů situovaný v zatáčce křižovatky je pro potřeby našeho respondenta velmi asymetrický, proto tímto směrem chodí jen minimálně, dokonce jen z nutnosti. Navazující přechod pro chodce je vybaven signálním pásem sloučeným s pásem varovným. Od autobusového nádraží lze dojít i k nemocnici, a to po dvou přechodech pro

chodce rozdělených ostrůvkem. První, delší část přechodu je však taktéž situovaná v zatáčce vozovky, tudíž přecházení silnice je problematické i pro intaktní občany, natož pro osoby se zrakovým postižením. Konec přilehlého chodníku zcela postrádá signální a varovný pásu, které mají upozorňovat na začínající vozovku. Po překonání této vozovky vstoupíme na chodník, který nás dovede až ke vstupu do nemocničního areálu. Ovšem ani do nemocnice se náš respondent nevydává sám. Vždy má s sebou doprovod, popř. si zavolá taxi, aby nemusel překonávat překážky v podobě nepřehledných přechodů pro chodce.

Mezi vlakovým a autobusovým nádražím se tyčí nově postavená Smetanova galerie, která je situovaná právě na Smetanově ulici. Přilehlé přechody pro chodce vedoucí ke galerii jsou dle našeho názoru vhodně řešeny a jsou vybaveny hmatnými prvky v podobě signálních a varovných pásů. Do nákupní galerie lze vstoupit třemi vchody v podobě posuvných dveří, na kterých si všimneme kontrastních prvků ve výši očí. Ovšem schody, které do galerie vedou, postrádají bezpečnostní kontrastní značení. Protože se Smetanova galerie otevřela nedávno, nemá náš respondent ani vedoucí odbočky SONS její prostředí dostatečně zmapované. Kde však respondentu nečiní obtíže samostatný pohyb v souvislosti s prostorovou orientací je celá Smetanova ulice, jejíž trasu a podobu má dobře uloženou v paměti. Nevýhodu spatřujeme v tom, že po krajích chodníku parkují auta, které mohou působit jako možná bariéra. Celá Smetanova ulice má i mnoho přechodů pro chodce, ale ne všechny splňují vybavenost hmatnými prvky, proto náš respondent ne vždy přechody pro chodce využívá.

Žerotínova ulice nabízí velkou škálu obchodů a služeb, které občané hojně využívají. I náš respondent zná tuto ulici velice dobře, i když přiznává, že zde nechodí příliš často. Pokud si však potřebuje něco zařídit či koupit, vždy si poradí. Jelikož jsou obchody situované v řadě vedle sebe a vchody splývají s výlohami, orientuje se náš respondent pomocí vůně linoucí se ze dveří nebo se zeptá kolemjdoucích lidí.

Náměstí Svobody je sice vybaveno vodicími liniemi, ale i přesto je toto místo pro osoby se zrakovou ztrátou dle mínění vedoucí odbočky SONS ve Vsetíně orientačně nepřehledné. Vodicí linie však nenajdeme na samotném prostranství, tudíž se orientace značně komplikuje. I pro našeho respondenta je plocha náměstí velmi rozsáhlá, ale v udržení přímého směru mu pomáhá kyvadlová technika při chůzi s bílou holí a jeho sluchové vnímání. Náměstí Svobody dobře zná a proto mu zde orientace nečiní potíže. Na náměstí nalezneme i budovu Městského

úřadu. Pokud zde respondent potřebuje jít, dokáže trasu najít i sám, většinou jde však opět s doprovodem.

Trasa na Dolní náměstí je pro našeho respondenta taky známá a dokonale se zde orientuje. Jelikož se spoléhá na svou paměť, dokáže najít i místo nástupiště MHD, které občas využije. I na tomto nástupišti bychom však uvítali popisky v bodovém písmu, popř. lepší a přehlednější označení zastávky. Nevýhodou je však vozovka, po které nejezdí jen autobusy MHD, ale taky ostatní vozidla. Jedinec se zrakovým postižením musí tedy spoléhat i na své sluchové vnímání a dávat si tak na projíždějící auta značný pozor.

Do budovy České pošty vedou prosklené posuvné dveře s kontrastním značením. Schody vedoucí do budovy nemají bezpečnostní značení. Nad vchodem je umístěn orientační akustický majáček, který není dle slov vedoucí vsetínské odbočky SONS taktéž aktualizován. Při orientaci v budově pošty se náš respondent spoléhá na pomoc ostatních lidí.

V rozhovorech jsme se kromě informací o bezbariérové úrovni města Vsetín zaměřili taktéž na nejčastěji užívané kompenzační pomůcky usnadňující prostorovou orientaci a samostatný pohyb. Zcela nepostradatelnou pomůckou je bílá hůl, bez které se neobejde ani náš respondent. Dříve měl i vodícího psa, ovčáka, ale již delší dobou se spoléhá jen sám na sebe a bílou hůl. Vodící pes byl však jeho dobrým pomocníkem při chůzi městem a rád na něj vzpomíná. Hovořili jsme i na téma tyflografických map. Vedoucí odbočky i respondent se shodují, že možnost využití těchto reliéfních pomůcek nemají, ale kdyby je někdo zhotovil, jistě by se jednalo o přínosnou pomůcku usnadňující představu o městském prostředí.

Dle respondenta byla dříve možnost využít průvodcovskou službu, kterou Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých nabízela, v dnešní době je však tato možnost zrušena, i když ji osoby se zrakovým postižením využívali.

Aby byla zajištěna potřebná bezpečnost v prostředí města, apeluje paní vedoucí odbočky SONS na dodržování rad odborníků a při pohybu městem doporučuje držet se jen známých a naučených tras. Je zřejmé, že se tímto tvrzením řídí i náš respondent. Především nejen díky své odvaze, ale i představám a schopnosti zapamatovat si konkrétní trasy je náš respondent samostatný a při prostorové orientaci a samostatném pohybu nemusí být v každé situaci

závislý na vidícím průvodci. Taky jeho smysly, především sluch a čich, mu v orientaci v prostředí značně pomáhají.

Pozitivně se jeví zájem města o bezbariérovost Vsetína, ale domníváme se, že informovat odbočku SONS o plánovaných stavebních úpravách není až tak komplikované a zajisté by tato skutečnost podpořila pocit jistoty u osob se zrakovým postižením a nedocházelo by k nepříjemnostem, které pramení z náhlého setkání s nečekanou bariérou.

Následující kapitola se zaměří na konkrétní doporučení, které by mohly pomoci centru města osobám se zrakovým postižením více zpřehlednit a tím zdokonalit nedostatečnou bezbariérovost území pro potřeby všech uživatelů s těžkou ztrátou zraku.

8 Doporučení pro praxi

Pokud bychom měli shrnout bezbariérovou úroveň města Vsetín, především pak samotného centra, na které jsme se zaměřili, narazíme na mnoho skutečností, které by bylo vhodné zdokonalit. V návaznosti na zjištěné informace, získané pomocí kvalitativních metod pozorování a rozhovorů a následné diskuze, vymezíme konkrétní změny v bodech, které by se měly ve Vsetíně uskutečnit. Především doporučujeme:

- aktualizovat orientační hlasové majáčky na budovách vlakového nádraží a České pošty,
- doplnit orientační hlasový majáček i na autobusové nádraží,
- zřídit povelovou soupravu na autobusech MHD,
- na vchodové dveře vlakového nádraží přidat kontrastní značení,
- zrekonstruovat nástupiště autobusového nádraží, především pak jednotlivá stanoviště,
- zajistit možnost popisků v Braillově písmu na všech autobusových zastávkách,
- doplnit na nástupištech vlakového nádraží varovný pás se sloučenou vodící linií upozorňující na přítomnost kolejiště,
- na Dolním náměstí lépe zpřehlednit zastávku MHD,
- doplnit bezpečnostní značení schodišť tam, kde chybí,
- doplnit umělé vodící linie na náměstí Svobody pro lepší orientaci na otevřeném prostranství,
- zdokonalit kontrastní značení sloupů nejen na vlakovém nádraží, ale taky na Smetanově ulici,
- doplnit signální pásy u přechodů pro chodce tam, kde nejsou zřízeny,
- nekontrastní hmatné prvky vyměnit za vizuálně kontrastní,
- zajistit varovné pásy u vozovky v místech, kde je patrná absence těchto hmatných prvků,
- doplnit reliéfní vodící pásy na přechody pro chodce, především u polikliniky,
- více zpřehlednit přístup k nemocnici,
- dále se u města dovolávat zlepšení informovanosti o plánovaných stavebních úpravách a nově vzniklých bariérách nejen v centru města.

ZÁVĚR

Diplomová práce se nesla v duchu problematiky zrakového postižení. Díky studiu speciální pedagogiky je nám oblast tyflopédie velmi blízká, proto jsme se rozhodli zaměřit diplomovou práci právě na tuto problematiku. I když osoby se zrakovým postižením sužuje mnoho překážek, které musí kvůli omezenému zrakovému vnímání denně překonávat, vybrali jsme téma diplomové práce zaměřující se na bezbariérovost území pro potřeby uživatele s těžkým zrakovým postižením. Právě otázka prostorové orientace a samostatného pohybu úzce související s námětem bezbariérovosti se nám jeví jako velmi podstatná a dle našeho názoru by se na tuto problematiku nemělo zapomínat.

Teoretická podstata diplomové práce seznámila čtenáře se námětem zrakového postižení a vymezila konkrétní aspekty, které se k tomuto tématu vztahují. Úžeji jsme se věnovali možnostmi klasifikace zrakového postižení z více úhlů pohledu, dále jsme zaměřili pozornost na kompenzační činitele a konkrétní důsledky, které z daného handicapu vyplývají. Klíčová kapitola pojednávala o prostorové orientaci a samostatném pohybu, kde jsme čtenáře seznámili především s oblastmi vztahujícími se k této problematice a především jsme vymezili pomůcky, bez kterých se jedinci se ztrátou zraku jen stěží obejdou.

Na teoretický rámec navázala praktická část, která se vztahovala již k tématu bezbariérovosti území pro osoby se zrakovým postižením. Blíže jsme se zaměřili na naše rodné město Vsetín a pomocí kvalitativních metod jsme zmapovali zdejší bezbariérovou úroveň v centru města. Tuto oblast jsme vybrali z důvodu množství služeb a obchodů, které se zde nachází. Při pozorování bezbariérové situace v centru města jsme narazili na jisté nedostatky, které jsme následně konzultovali s vedoucí vsetínské odbočky Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých. Abychom získali i pohled uživatele s těžkým zrakovým postižením, ochotně na naše dotazy odpovídal pán se ztrátou zraku na úrovni nevidomosti.

Cílem diplomové práce bylo tedy zmapovat bezbariérovost území a následně se zaměřit na konkrétní prvky, které je nutno zdokonalit a tím přizpůsobit centrum města potřebám osob se ztrátou zraku. Z výzkumného šetření vyplynulo, že striktně nedokonalá bezbariérová úroveň je v celém centru města, především pak na vlakovém a autobusovém nádraží.

Jsme přesvědčeni, že všichni lidé bez rozdílu by měli mít stejné možnosti a příležitosti. To se týká i dostupnosti služeb, které město nabízí. Pokud se bude dbát na zřizování bezbariérových prvků v prostředí města, usnadníme tím nejen orientaci a samostatný pohyb, ale podpoříme tak i začlenění osob se ztrátou zraku do majoritní společnosti.

Seznam bibliografických citací

BENDOVÁ, P., JEŘÁBKOVÁ, K., RŮŽIČKOVÁ, V. 2006. *Kompenzační pomůcky pro osoby se specifickými potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1436-8

BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. 2019. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, o. p. s. ISBN 978-80-260-1538-3

ČERVENKA, P. 1999. *Mapy a orientační plány pro zrakově postižené*. Praha: AULA. ISBN 80-902667-4-6

DISMAN, M. 2011. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1966-8

DUDR, V. 1999. *Úpravy prostředí pro samostatný a bezpečný pohyb nevidomých a slabozrakých lidí*. In: Speciální pedagogika, vol. 9, č. 5, s. 18-29. ISSN 1211-2720

DUDR, V., LNĚNIČKA, P. 2000. *Metodické poznámky k vytváření podmínek pro samostatný a bezpečný pohyb nevidomých a slabozrakých lidí*. Praha: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých. ISBN 80-902025-4-3

ELLIOT, D., KHAN, M. 2010. *Vision and goal-directed movement*. Champaign, IL: Human Kinetics. ISBN 0736074759

FINKOVÁ, D. 2011. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2742-3

FINKOVÁ, D., LUDÍKOVÁ, L., RŮŽIČKOVÁ, V. 2007. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1857-5

HAMADOVÁ, P. 2007. *Oftalmopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-159-1

HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2

JANEČKA, Z., BLÁHA, L. a kol. 2013. *Motorické kompetence osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3953-2

- JESENSKÝ, J. 1988. *Tyflopedické minimum a základy komplexního zabezpečení zrakově postižených*. Praha: Horizont.
- KEBLOVÁ, A. 1996. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. Praha: Septima. ISBN 80-85801-65-5
- KEBLOVÁ, A. 1999. *Čich a chuť u zrakově postiženým*. Praha: Septima. ISBN 80-7216-081-8
- KIMPLOVÁ, T., KOLAŘÍKOVÁ, M. 2014. *Jak žít s těžkým zrakovým postižením? Souhrn (nejen) psychologické problematiky*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-831-3
- KOCHOVÁ, K., SCHAEFEROVÁ, M. 2015. *Dítě s postižením zraku: rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0782-5
- KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L. 2000. *Oftalmopedie*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-84-2
- KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L. 2000. *Oftalmopedie*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-84-2
- LANG, M., HOFER, U., BEYER, F. 2011. *Didaktik des Unterrichts mit blinden und hochgradig sehbehinderten Schülerinnen und Schülern. Band 2: Fachdidaktiken*. Stuttgart: Kohlhammer. ISBN 978-3-17-20151-4
- LINDEROVÁ, I., SCHOLZ, P., MUNDUCH, M. 2016. *Úvod do metodiky výzkumu*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava. ISBN: 978-80-88054-23-7
- LUDÍKOVÁ, L. 2004. *Tyflopedie předškolního věku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0955-0
- LUDÍKOVÁ, L. 2014. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. In Valenta Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0602-6
- LUDÍKOVÁ, L. 2014. *Tyflopedie: Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. In Valenta a kol. Přehled speciální pedagogiky. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0602-6
- LUDÍKOVÁ, L., FINKOVÁ, D., STEJSKALOVÁ. 2013. *Teoretická východiska speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3700-2

LUDÍKOVÁ, L., STOKLASOVÁ, V. 2006. *Tyflopedie pro výchovné pracovníky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1189-X

MACHÁČKOVÁ, I. 2007. *Elektronické orientační pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb osob se zrakovým postižením*. In: *Speciální pedagogika*, vol. 17, č. 4, s. 221-232. ISSN 1211-2720

MORAVCOVÁ, D. 2004. *Zraková terapie slabozrakých a pacientů s nízkým vizem*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-476-4

PLHÁKOVÁ, A. 2003. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1086-6

PRAVDA, J. 2003. *Stručný lexikón kartografie*. Bratislava: VEDA. ISBN 80-224-0763-1

RŮŽIČKOVÁ, V. a kol. 2006. *Základy speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1479-1

RŮŽIČKOVÁ, V., KROUPOVÁ, K. 2017. *Pohled na samostatný pohyb a prostorovou orientaci osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5273-9

ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1049-5

SCHINDLEROVÁ, O., GŮROVÁ, K. 2007. *Na ruce si nevidím: praktické dovednosti pro život se zrakovým postižením*. Praha: Okamžik. ISBN 978-80-86932-10-1

SLEZÁKOVÁ, J. 2012. *Charakteristika zrakového postižení*. In Baslerová: *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3376-9

SLOUKA, I., 2013. *Studium výuky prostorové orientace zrakově postižených: metodická příručka ke kurzu v rámci projektu č. CZ.1.07/1.3.00/19.0001 Specializace pedagogických pracovníků na výuku prostorové orientace zrakově postižených*. Brno: Tribun EU s.r.o. ISBN 978-80-263-0289-6.

SVOBODA, P. 2012. *Metodologie kvantitativního speciálněpedagogického výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3067-6

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0

VÁGNEROVÁ, M. 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3

VÁGNEROVÁ, M. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4

VÍTKOVÁ, M. 2004. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a speciální*. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-071-9

VOŽENÍLEK, V. a kol. 2010. *Hmatové mapy technologií 3D tisku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 9788024426976

VRUBEL, M., CHVÁTAL, F., PANČOCHA, K. 2013. *Odstraňování bariér ve veřejném prostoru jako předpoklad bezpečného pohybu osob se zrakovým postižením*. In: Speciální pedagogika, vol. 23, č. 3, s. 229-242 . ISSN 1211-2720

WALTHES, R. 2005. *Einführung in die Blinden- und Sehbehindertenpädagogik*. Mnichov: Reinhardt. ISBN 3-8252-2399-X

WIENER, P. 1986. *Prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených*. Praha: Avicenum. ISBN 08-055-86

WIENER, P. 2006. *Prostorová orientace zrakově postižených*. Praha: Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS. ISBN 80-239-6775-4

Web:

BANA - The Braille Authority of North America. *Guidelines and Standards for tactile Graphics* [online]. Copyright © 2012 [cit. 26.3.2020]. Dostupné z: <http://www.brailleauthority.org/tg/web-manual/index.html>

Centrum pro nevidomé. *Hmatné úpravy pro nevidomé* [online]. Copyright © 2020 [cit. 1.4.2020]. Dostupné z: <http://bariery.centrumpronevidome.cz/bariery/hmatne.htm>

Centrum pro nevidomé. *Vizuálně kontrastní úpravy pro slabozraké* [online] Copyright © 2020 [cit. 1.4.2020]. Dostupné z: <http://bariery.centrumpronevidome.cz/bariery/vizualni.htm>

MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj. *Vyhláška 398/2009 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb*. Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © 2009 [cit. 3.4.2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-398#f4040700>

RŮŽIČKOVÁ, V. 2012. *Samostatný pohyb a prostorová orientace osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci [online]. Copyright © 2012 [cit. 20.3.2020]. Dostupné z: <http://uss.upol.cz/wp-content/uploads/2015/01/Prostorov%C3%A1-orientace-osob-se-zrakov%C3%BDm-posti%C5%BEen%C3%ADm-3.pdf>

SONS. *O nás* [online]. Copyright © 2020 [cit. 18.4.2020] Dostupné z: <https://www.sons.cz/onas>

SONS. *Zrakové postižení* [online]. Copyright © 2020 [cit. 21.10.2019] Dostupné z: <https://www.sons.cz/zrakovepostizeni>

SVÁROVSKÝ. *Bílé Hole: rozdělení*. [online]. Copyright © 2020 [cit. 1.4.2020] Dostupné z: <https://www.svarovsky.cz/o-bilych-holich/#rozdeleni>

Vsetín. *O našem městě* [online]. Copyright © 2016 [cit. 18.4.2020] Dostupné z: <https://www.mestovsetin.cz/o-vsetine/d-523456/p1=49089>

Seznam použitých zkratk

AOM	Akustický orientační majáček
DHOM	Digitální hlasový orientační majáček
EOP	Elektronické orientační pomůcky
MHD	Městská hromadná doprava
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
POSP	Prostorová orientace a samostatný pohyb
SONS	Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých
WHO	Světová zdravotnická organizace

Seznam obrázků

Obr. 1

Hlavní dveře do budovy vlakového nádraží

Obr. 2

Pohled na schody u hlavních dveří nádražní budovy

Obr. 3

Orientační hlasový majáček

Obr. 4

Sloupy na vlakovém nádraží

Obr. 5

Sloupy na vlakovém nádraží

Obr. 6

Nástupiště vlakového nádraží

Obr. 7

Přechod pro chodce

Obr. 8

Chodník vedoucí směrem k nemocnici, poliklinice a autobusovému nádraží

Obr. 9

Navazující přechod od ostrůvku k autobusovému nádraží

Obr. 10

Navazující přechod od ostrůvku k autobusovému nádraží

Obr. 11

Přechod pro chodce situovaný v zatáčce vozovky

Obr. 12

Chodník směřující do vozovky

Obr. 13

Chodník vedoucí Nemocniční ulicí

Obr. 14

Vizuálně kontrastní prvek na chodníku vedoucí k nemocnici

Obr. 15

Stanoviště nástupu MHD

Obr. 16

Zadní strana stanoviště nástupu MHD

Obr. 17

Informační odjezdová tabule na autobusovém nádraží

Obr. 18

První z přechodů pro chodce vedoucí k poliklinice

Obr. 19

Druhý z přechodů pro chodce vedoucí k poliklinice

Obr. 20

Diagonálně řešený chodník vedoucí z autobusového nádraží

Obr. 21

Přechod pro chodce vedoucí od budovy vlakového nádraží ke Smetanově galerii

Obr. 22

Jeden z vchodů do Smetanovy galerie

Obr. 23

Přechod pro chodce od věžového domu směrem ke Smetanově galerii

Obr. 24

Chodník vedoucí Smetanovou ulicí kolem Smetanovy galerie

Obr. 25

Přechod pro chodce směřující od Smetanovy galerie na Žerotínovu ulici

Obr. 26

Chodník na ulici Žerotínova

Obr. 27

Umělá vodící linie u průchodu

Obr. 28

Navazující signální pás směřující k přechodu pro chodce na náměstí Svobody

Obr. 29

Náměstí Svobody

Obr. 30

Pohled na Městský úřad z boční strany

Obr. 31

Pohled na hlavní vchod Městského úřadu

Obr. 32

Pohled na přechod pro chodce směřující k Dolnímu náměstí

Obr. 33

Chodník na Dolním náměstí

Obr. 34

Zastávka MHD na Dolním náměstí

Obr. 35

Schody vedoucí do Městské knihovny

Obr. 36

Roh budovy na Dolním náměstí

Obr. 37

Pohled na přilehlý chodník vedoucí k poště

Obr. 38

Vchod do budovy České pošt

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Věra Vavřinová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Bc. Veronika Růžičková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Bezbariérovost území pro potřeby uživatele s těžkým zrakovým postižením
Název v angličtině:	Barrier-free territory for users with severe visual impairment
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá bezbariérovostí území pro potřeby uživatele s těžkým zrakovým postižením. Teoretická část se zaměřuje na zrakové postižení a vymezuje jednotlivé důsledky, které z handicapu vyplývají. Stěžejní kapitola pojednává o problematice prostorové orientace a samostatného pohybu. Hlavním cílem je pomocí pozorování a rozhovorů zmapovat bezbariérovou úroveň v centru města Vsetín a následně doporučit konkrétní úpravy, které by vedly ke zdokonalení bezbariérovosti na tomto území.
Klíčová slova:	Zrakové postižení, bezbariérovost, orientace a pohyb, nevidomost

Anotace v angličtině:	The Master thesis focuses on the barrier-free territory for users with severe visual impairment. The theoretical part of the thesis aims for the visual disability and defines consequences following from it. The main chapter deals with problems of space orientation and movement. The principal goal of the Master thesis is to scrutinize, thanks to observations and interviews, the barrier-free level of the centre of the town of Vsetín and to recommend after that specific changes which could be considered like a starting point for the improving of the barrier-free environment in this territory.
Klíčová slova v angličtině:	Visual impairment, barrier-free territory, orientation and mobility, blindness
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	85 stran
Jazyk práce:	Český jazyk